

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ШЕВЧУК АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК [338.45:37]:332.1:330.341.1

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Черкаси – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Черкаському державному технологічному університеті Міністерства освіти і науки України (м. Черкаси).

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор **Семів Любов Казимирівна**, завідувач кафедри економіки та управління персоналом Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Львів).

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Логутова Тамара Григорівна**, завідувач кафедри інноватики та управління Приазовського державного технічного університету (м. Маріуполь), Академік Міжнародної Кадрової Академії, Академік Академії економічних наук України;

доктор економічних наук, професор **Кондрашихін Андрій Борисович**, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління Міністерства освіти і науки України (м. Київ);

доктор економічних наук, професор **Пасєка Станіслава Раймондівна**, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Міністерства освіти і науки України (м. Черкаси).

Захист відбудеться «29» квітня 2014 р. о 11 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 73.052.02 Черкаського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 18006, м. Черкаси, бул. Шевченка, 460, ауд. 105.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Черкаського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 18006, м. Черкаси, бул. Шевченка, 460.

Автореферат розісланий «29» березня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.А. Василенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Із зростанням загальнодоступності інформаційних технологій та мережі Інтернет надзвичайно збільшився потенціал регіональних освітніх систем (РОС) та активізувався їх вплив на формування інформаційного суспільства, розширилися можливості населення щодо отримання нових освітніх послуг й перевірки отриманих ним знань. Нові види освітніх послуг (дистанційне навчання, віддалений доступ до матеріалів, користування віддаленими засобами для навчання, перевірка знань та стороння сертифікація) дозволяють не тільки вивести процес отримання знань на новий рівень, але й визначити стратегію та регіональну політику інноваційного розвитку РОС, здатну активізувати соціально-економічне зростання регіонів і країни загалом.

Проблеми формування та розвитку сфери освітніх послуг досліджувалися у наукових працях І. Гнибіденка, О. Грішної, Т. Драгунової, А. Кондрашихіна, О. Власюка, Е. Лібанової, Т. Логутової, С. Пасеки, О. Піскуна, С. Пирожкова, О. Позняка, І. Прибиткової, М. Романюка, О. Хомри, Дж. Кнайт, В. Бергсдорфа, Р. Патори та ін., а проблеми формування і розвитку регіональних суспільних систем – в дослідженнях В. Геєця, М. Долішнього, Т. Качали, В. Кравціва, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук та ін. Здобутки цих досліджень вагомі, але вони не дають можливості всебічно оцінити стан і особливості функціонування РОС в структурі регіональних економік, їх впливи на розвиток інших підсистем регіонів та їх роль у забезпеченні прогресу в суспільстві регіонів і держави загалом. Зарубіжний досвід засвідчує, що саме від інноваційності розвитку РОС залежать темпи побудови інформаційного суспільства та його вищої фази – економіки знань. Ось чому в наш час важливо сконцентруватися на дослідженнях РОС як підсистем регіональних суспільних систем, з одного боку, і відносно автономних освітніх систем регіонів, які входять в склад національної освітньої системи, – з іншого боку. З огляду на це, важливими є напрацювання тих вчених, які концентрують свою увагу на інноваційному розвитку як регіональних освітніх систем, так і сфери освіти загалом, на проблемах впливу освітніх інновацій на розвиток економіки регіонів (В. Андрущенко, Г. Балихін, І. Бех, Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Дичківська, С. Клепко, О. Козлов, В. Корженко, В. Кремень, С. Ніколаєнко, М. Пономарьов, І. Підласий, А. Прігожин, Б. Смирнов, Н. Юсуфбекова та ін.), а також тих вчених, які присвятили свої дослідження взаємозв'язкам розвитку освіти в країні і регіонах та побудові інформаційного суспільства в державі (О. Гладков, Д. Козоріз, О. Віталій, В. Семиноженко).

Вивчення окресленої проблематики актуалізується і у зв'язку з реформування системи освіти, яке відбувається в Україні в наш час, та необхідністю реалізації низки надзвичайно важливих для розвитку освіти державних цільових програм, зокрема Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року, Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки, Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій

«Сто відсотків» на період до 2015 року, а також Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

На сьогоднішній день залишаються недостатньо сформованими теоретико-методологічні основи дослідження розвитку РОС та понятійно-термінологічний апарат, пов'язаний з цією проблематикою. Необхідно також розв'язати такі завдання: визначення особливостей РОС як об'єкту дослідження регіональної економіки, виявлення етапів еволюції регіональних освітніх систем в контексті суспільних змін й у світлі реалізації завдань побудови інформаційного суспільства та ін. Важливо окреслити напрямки розвитку РОС в контексті завдань реалізації «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», розробленої на виконання Постанови Верховної Ради України від 17 лютого 2009 р. № 965-VI, у якій аналізується система освіти і підготовки спеціалістів, дається оцінка інновативності економіки та розглядається ряд інших питань, пов'язаних із окресленою проблематикою.

В умовах збільшення ролі інформації і знань в житті українського суспільства вкрай важливо розробити практичні завдання й систему заходів, спрямованих на стимулювання інноваційного розвитку РОС з метою активізації подальшого поступу інформаційного суспільства, а в кінцевому рахунку підвищення якості і рівня життя населення регіонів й країни загалом. Вони повинні не тільки сприяти реалізації положень Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», але й розвинути їх відповідно до нових вимог часу. Ці та інші нерозв'язані проблеми не тільки засвідчують про актуальність їх вивчення, але й є вагомим підґрунтям щодо вибору автором теми цього дисертаційного дослідження, яка, безумовно, є актуальною, потрібною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи узгоджується з напрямом досліджень відділу територіальних суспільних систем і просторового розвитку та відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України. Матеріали дисертаційного дослідження використані в процесі розроблення таких науково-дослідних робіт: ДР №0111U000706 «Соціально-демографічний потенціал розвитку Карпатського регіону» (автором здійснено оцінювання впливу інноваційної трансформації регіональних освітніх систем на розвиток соціально-демографічного потенціалу); ДР №III-04-13 «Соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір» (автор розробив пропозиції щодо регулювання інформаційного чинника регіональної інтелектуальної та освітньої міграції); ДР №0111U000709 «Оцінка сучасного стану та систематизація проблем соціально-економічного розвитку малих міст регіону (на прикладі Карпатського регіону)» (автором здійснено оцінку розвитку освіти в малих містах Карпатського регіону та розроблено пропозиції щодо її врахування при визначенні перспектив розвитку цього регіону); ДР №0108U010367 «Просторовий вимір територіально-структурних процесів у регіоні» (автором обґрунтовано заходи активізації розвитку інноваційних процесів стягування в період трансформації територіальної організації освіти); ДР №III-06-13 «Оцінка перспектив розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України» (автором розроблено підходи до

оцінки інноваційно-креативної функції метрополій); ДР №011011001254 «Моделювання процесів відтворення соціально-економічного потенціалу промисловості регіону» (автором обґрунтовано економетричну модель розрахунку потреби в кадрах певної спеціалізації та кваліфікації в промисловості).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування і розвиток теоретико-методологічних основ дослідження і функціонування РОС як підсистем регіональних суспільних систем та обґрунтування практичних завдань щодо їх подальшого розвитку в умовах активізації впровадження інновацій в усі ланки РОС.

Для досягнення мети в роботі поставлено такі основні задачі:

розробити теоретико-методологічні основи дослідження розвитку РОС, зокрема розкрити суть розвитку РОС, висвітлити особливості відображення цього процесу в понятійно-термінологічному апараті економічної науки і окреслити ознаки регіональної освітньої системи як об'єкту дослідження регіональної економіки та визначити її місце в суперсистемі «регіон»;

проаналізувати теоретичні особливості еволюції та інноваційного розвитку РОС в контексті суспільних змін й оцінити нормативно-правове поле розвитку РОС у незалежній Україні;

оцінити фактори інноваційного розвитку РОС в умовах побудови інформаційного суспільства та окреслити їх структуру;

обґрунтувати потреби особистості та суспільства в інноваційних стандартах освіти та визначити особливості розвитку інформаційних технологій як стимулюючого фактору трансформації освіти;

дати оцінку злочинності в комп'ютерній сфері як негативного для побудови інформаційного суспільства фактора трансформації РОС і окреслити особливості девальвації загальнолюдських і гуманістичних цінностей в сфері підготовки кадрів як гальмуючого фактора прогресивної трансформації РОС;

проаналізувати особливості трансформації РОС, окресливши позитивні та негативні аспекти з позиції побудови інформаційного суспільства;

окреслити зміни у підсистемах РОС, зокрема у підсистемі дошкільної освіти, загальноосвітній підсистемі, підсистемі середніх спеціальних освітніх закладів, підсистемі вищих навчальних закладів;

вивчити можливості адаптації зарубіжного досвіду трансформації РОС до вітчизняних умов;

дати оцінку трансформаційним процесам української освіти (відриву від національних основ і деформації розвитку РОС);

розробити пропозиції щодо впровадження інновацій в регіональні освітні системи і обґрунтувати перспективні напрямки інноваційної трансформації РОС як основи зміцнення інформаційного суспільства;

запропонувати прогресивні концепції і моделі розвитку РОС в умовах побудови інформаційного суспільства та обґрунтувати підходи до перспективної модернізації системи освіти в регіоні в умовах інтеграції освіти, науки і культури для забезпечення розвитку інформаційного суспільства;

розробити систему заходів підтримки державою інноваційної трансформації РОС та побудови інформаційного суспільства у соціальній політиці України й

обґрунтувати підходи до поліпшення управління інноваційним розвитком РОС в інформаційному суспільстві.

Об'єктом дослідження є процеси формування і розвитку РОС.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та прикладні засади формування та інноваційного розвитку РОС в умовах становлення і перспективного поступу інформаційного суспільства.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є економічна теорія, теорія регіоналістики, економічна теорія інформації, теорія інформаційного суспільства, суспільства знань, теорія управління безпекою соціальних систем, інституційна теорія, дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених різних галузей знань, в яких висвітлені фундаментальні положення формування інформаційної політики, інноваційного розвитку РОС.

У процесі наукового дослідження використовувалися монографічний, аналітичний та статистичні методи – для всебічного вивчення об'єкту дослідження; метод теоретичного порівняння, економічного аналізу та узагальнення – для розкриття змісту дослідження та сутності понять, пов'язаних із регіональними освітніми системами, в структурі понятійно-термінологічного апарату; методи візуального і просторового аналізу – для виявлення просторових особливостей розвитку РОС та їх соціально-економічного впливу на стан економіки регіону та його структурних елементів (наприклад, міст); системно-структурного аналізу – для розробки класифікації інформаційних технологій соціально-економічного розвитку регіону; багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, соціологічного аналізу – для виявлення проблем формування РОС; моделювання і програмно-цільовий підхід – для визначення перспектив розвитку РОС в умовах побудови інформаційного суспільства.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, матеріали галузевих управлінь, дані обстеження окремих установ, підприємств, організацій України, а також міжнародні законодавчі та нормативні акти і угоди.

Наукова новизна результатів дослідження. У дисертаційній роботі розроблено новий напрям теоретико-методологічних досліджень формування і розвитку РОС, який є внеском в регіональну економіку в площині удосконалення та розвитку понятійно-термінологічного апарату, сформованого автором теоретичного підґрунтя, обґрунтованих нових моделей практичної реалізації такого формування і розвитку РОС з урахуванням завдань впровадження інновацій в регіональні освітні системи в контексті побудови інформаційного суспільства.

Наукова новизна результатів отриманих у процесі виконання дисертаційної роботи полягає у наступному:

вперше:

розроблено та обґрунтовано новий науковий напрям регіоналістики – дослідження РОС, що дозволяє здійснити оцінку діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг у регіоні через забезпечення неперервності освітнього процесу і задоволення попиту на фахівців згідно потреб регіональної економіки, а також виявити пріоритетні напрями розвитку регіонів за системним підходом з потребою орієнтації на інноваційні перспективи і первинною детермінацією впливу якості науково-

освітніх послуг на стан інших сфер регіону, особливо економічної, інноваційної та соціотрудової;

розроблено теоретико-методологічні основи дослідження, формування і розвитку РОС, які охоплюють розвинений автором понятійно-термінологічний апарат, селективно підібрані з урахуванням завдань дисертаційного дослідження теоретичні положення, судження і концепції вітчизняних і зарубіжних вчених, сукупність використовуваних методів та обґрунтованих автором методичних підходів, прогресивних концепцій і моделей розвитку РОС в умовах інтеграції освіти, науки і культури в інформаційному суспільстві, відбору і оцінки факторів перспективного розвитку РОС в контексті вирішення завдань побудови інформаційного суспільства та реалізації стратегій регіонального розвитку;

обґрунтовано механізм функціонування РОС в умовах побудови інформаційного суспільства, який дозволяє виявити недоліки і підвищити конкурентоспроможність таких систем в сучасних умовах України;

розроблено організаційно-методичний підхід до обґрунтування стратегічного розвитку РОС, який передбачає впровадження нових форм навчання, інноваційних основ викладання, і дає можливість забезпечення розвитку таких систем відповідно до потреб господарських комплексів в регіоні;

здійснено теоретико-методологічне обґрунтування концептуальних засад трансформації РОС в умовах переходу країни до інформаційного суспільства, що базуються на процесах регіоналізації освітнього простору з одночасним збереженням централізованих підходів управління в сфері освіти, забезпечення її випереджувального характеру відносно інших регіональних підсистем, але без штучного наздоганяння новітніх стандартів розвинених країн, а також ефективізації ключових модусів освітнього процесу – фундаменталізації, гуманітаризації та неперервності.

удосконалено:

понятійно-термінологічний апарат, дотичний до теми дослідження, зокрема розроблено авторське тлумачення сутності поняття «регіональна освітня система (РОС)» з урахуванням ознак інноваційного розвитку та інформаційного суспільства, запропоновано і сформульовано ряд дефініцій (інноваційний розвиток РОС, трансформація РОС, модернізація РОС), пов'язаних з поняттям РОС, що дозволило поглибити знання щодо функціонування сфери освіти на регіональному рівні в сучасних умовах господарювання, збагативши наукову мову регіональної економіки;

механізм адаптації зарубіжного досвіду розвитку сфери освіти на регіональному рівні до вітчизняного інституціонального середовища, що включає в себе етапність відбору кращого до адаптації досвіду, можливі зрізи його вивчення, оцінку переваг, недоліків, наслідків, а також обґрунтування напрямів (структурно-рольового, інформаційно-облікового, фінансово-прибуткового, організаційного, наукового, майнового, комунікаційного, компетентісно-змістовного та ін.), використання яких дозволить оптимізувати перспективну трансформацію РОС з огляду на необхідність забезпечення потреб регіональної економіки та вирішення завдань розвитку інформаційного суспільства;

методичні підходи до здійснення комплексної оцінки рівня розвитку РОС України у співвіднесенні з основними соціально-економічними показниками регіонів, що дозволило виявити особливості освітніх детермінацій економічної та інноваційної регіональних систем, а також сформулювати практичні рекомендації з нівелювання диспропорцій між даними сферами, виходячи з результатів оптимізаційної моделі розподілу інвестицій та еконофізичної моделі організації процесу залучення абітурієнтів у профільні вищі навчальні заклади з подальшим відображенням на структурних змінах регіональної економіки.

набули подальшого розвитку:

визначення й обґрунтування інноваційних стандартів освіти, виходячи з нових потреб суспільства та особистості (дидактичних, роз'яснювально-методичних, модульних, теоретико-прикладних, організаційно-самостійних, функціональних, змістовних, просвітницько-виховницьких, аксіологічних, творчо-професійних, віртуалізованих, конвергентно-територіальних, професійних, трудопотенційних та ін.), комплексне впровадження котрих сприятиме формуванню цілісної особистості, яка здатна вступати в продуктивні соціальні взаємодії та своєю діяльністю покращувати як особистісний добробут, так і добробут оточуючих, а також усталить неомислення як нове бачення цінності освіти не лише для розвитку окремої особистості, але й розвитку суспільства в цілому;

обґрунтування перспективного розвитку РОС освіти в контексті вирішення проблеми девальвації загальнолюдських і гуманістичних цінностей у сфері підготовки кадрів з розподілом формування ціннісних орієнтацій на різних етапах навчання – дошкільної, шкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, а також в системі розвитку персоналу;

методико-прикладні основи дослідження інноваційних перспектив розвитку вищої освіти регіонів у соціологічному вимірі з метою вивчення проблемних аспектів організації навчального процесу, способів їх вирішення, пріоритетів підвищення якості навчання, а також аксіологічних детермінант обрання закладу і спеціальності, що дає змогу обґрунтувати концептуальні підходи до вдосконалення освітньої підготовки молоді за принципово новими ціннісно-ментальними та професійними ознаками з урахуванням регіональної специфіки;

наукове обґрунтування потреби посилення факторних детермінацій розвитку РОС України, що здійснене за результатами, одержаними з використанням методу головних компонент, за яким встановлено величину підвищення обраних індикаторів задля одержання максимального результату в прогнозах значення загальних показників – розвитку РОС, макроекономічних показників, відповідності промислової спеціалізації регіональної економіки освітньо-кваліфікаційній структурі випущених фахівців.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що науково-методичні положення та висновки дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних рекомендацій, що знайшли впровадження у практику діяльності державних і наукових установ, аналітичних організацій та суб'єктів господарювання державного й приватного сектору національної економіки. Основні положення дисертації було використано у діяльності: Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України (довідка № 04-24/11-1028 від 17.10.2013 р.) (використано

пропозиції щодо стимулювання інноваційного розвитку України шляхом модернізації РОС при визначенні напрямів перспективного розвитку сфери освіти України); Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 2811-20/30926-12 від 03.09.2013 р.) (враховано запропоновані автором рекомендації щодо заходів запобігання виїзду абітурієнтів та компенсаційних механізмів повернення студентів іммігрантів, що виїжджають на навчання за кордон з України при розробці планово-прогнозна документації та в поточній роботі міністерства); Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка №1-11/3674 від 14.10.2013 р.) (розроблені автором заходи розвитку та стимулювання взаємодії освіти, науки й бізнесу у Львівській області враховані при розробці перспективних напрямів розвитку освіти Львівської області; Департаменту економічного розвитку і торгівлі Чернівецької обласної державної адміністрації (довідки №01/139, №01/140 від 25.09.2012 р.) (рекомендації автора щодо стимулювання розвитку освіти враховані в підходах до обґрунтування коригування прогнозно-планової документації щодо перспектив розвитку малих міст); Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка №19-1/159 від 28.04.2011 р.) (результати аналізу ролі освітньої складової у розвитку системи розселення враховані в пропозиціях по удосконаленню державної просторової політики); Головного управління економіки Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка №19-1/159 від 28.04.2011 р., довідка №04/25-607 від 09.08.2010 р.) (оцінки забезпечення неперервності освітнього процесу в малих містах Івано-Франківської області використано при розробці прогнозно-планової документації та в поточній роботі ОДА).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертаційної роботи апробовані та оприлюднені автором на таких міжнародних та науково-практичних конференціях як: круглий стіл «Сучасний стан та перспективи розвитку транскордонного та міжмуніципального співробітництва в Україні» (Львів, 7 вересня 2010 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Регіональні виборчі процеси: теорія і практика» (Львів, 29 вересня – 1 жовтня 2010 р.); Інтернет-конференція «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації» (Тернопіль, 9 грудня 2010 р.); Всеукраїнська меморіальна наукова конференція «Наукова спадщина професора Злупка С.М. у світлі формування сучасної парадигми економічної науки в Україні» (Львів, 29-30 вересня 2011 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток економічних і політико-правових систем України та інших країн Європи на початку XXI століття» (Львів, 27-28 жовтня 2011 р.); Сьома Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Наукові дослідження: шлях від теоретичного пошуку до практичної реалізації» (Тернопіль, 29-30 листопада 2011 р.); Одинадцята Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Економічна кібернетика – інженерія економіки» (Тернопіль, 30-31 березня 2012 р.); Науково-практична конференція з міжнародною участю «Публічне управління та регіональна політика в країнах Центральної і Східної Європи»

(Форос, 22 жовтня 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів і підприємств» (Донецьк, 15-17 листопада, 2012 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив», (Київ, 19–21 листопада 2012 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка» (Львів, 2-3 жовтня 2013 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 46 наукових працях загальним обсягом 42,54 друк. арк., з яких особисто автору належать 41,01 друк. арк., у тому числі 1 одноосібна монографія, розділи у 4 колективних монографіях, 23 статті в наукових фахових виданнях з економіки, 5 статей в іноземних виданнях, 13 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи – 492 стор., в т. ч. основний текст займає 430 стор., 29 таблиць і 112 рисунків, список використаних джерел із 378 найменувань на 45 стор. і 3 додатки на 17 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В першому розділі «**Теоретико-методологічні основи дослідження розвитку регіональних освітніх систем**» сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження РОС та розкрито економічний зміст низки понять, що входять в його склад, окреслено підходи до вивчення РОС в регіональній економіці, розкрито теоретичні передумови формування сучасного розуміння РОС, розроблено теоретичні основи та практичні завдання інноваційного розвитку РОС, проаналізовано нормативно-правове поле розвитку РОС у незалежній Україні.

З'ясовано змістовну сутність РОС в світлі регіональної економіки як науки, яке побудоване на уточненні авторського розуміння системи як такої. З цією метою проаналізована велика кількість різних визначень поняття «система», що використовуються залежно від контексту, галузі знань та цілей дослідження. Зроблено припущення, що можна спиратися на два визначення поняття «система» (матеріальний і суб'єктний), які можна покласти в основу визначення сутності РОС. Крізь призму цього припущення здійснено оцінку поглядів вчених на сутність освітньої системи й регіональної освітньої системи та окреслено недоліки тлумачень, присвячених регіональній освітній системі (виключення із регіональної освітньої системи освітніх закладів, що територіально можуть розташовуватись далеко за межами регіону; відсутність належної уваги до органів управління освітою в регіоні та до питань інтеграції з регіональними ринками праці).

Окреслена роль неперервної освіти як цементуючої регіональну освітню систему ланки та принципи її формування і функціонування. Обґрунтоване використання двох видів оцінки стану неперервної освіти регіону та моделювання способів і заходів, спрямованих на її покращення: перший – оцінювання територіальної організації освітніх закладів у регіоні, визначення їх оптимального розташування та насичення; другий – оцінювання потреби розташування різних типів освітніх установ відповідно до розташування в регіоні того чи іншого виду

промисловості або економічної діяльності, що створює попит на спеціалістів певних галузей. Доведено, що дослідження РОС як складних структурних утворень вимагає, з одного боку, конкретизації їх територіальної організації, з іншого боку, – простеження інноваційних процесів у таких системах. При цьому, обґрунтовано, що інноваційні процеси повинні впроваджуватись в регіональні освітні системи конкретними етапами та на певних рівнях застосування, щоб не викликати диспропорцій у сферах впровадження і цілісно виводити освітній процес у регіоні на якісно новий сучасний рівень. Встановлено, що впровадження інновацій на різних територіальних і управлінсько-організаційних рівнях повинно супроводжуватись застосуванням різноманітних методів наукових досліджень, використанням спеціально побудованих теоретичних конструкцій і математичних моделей та оцінкою доцільності їх впровадження у сценарії розвитку.

Обґрунтовано тлумачення змісту поняття «регіональна освітня система», яка розглядається автором як підсистема державної освітньої системи та відносно автономна система регіонального рівня з розвиненими підсистемами (дошкільних установ, загальноосвітніх шкіл, закладів професійно-технічної освіти та вищої освіти) елементами яких є освітні установи регіону, що надають освітні послуги населенню в цьому регіоні та органи управління освітою регіону, спеціалізовані громадські організації, які займаються питаннями освіти, котрі зобов'язані забезпечувати функцію неперервності освітнього процесу в регіоні і задовольняти попит на спеціалістів на регіональному ринку праці. Таке трактування сутності регіональної освітньої системи дозволило достатньо повно визначити цілі, предмет РОС при їх дослідженні, визначити їх місце в регіональній системі, та роль у взаємодії з іншими підсистемами регіону. Сформульована дефініція регіональної освітньої системи дала змогу виокремити її базові ознаки, які проявляються навколо її функціональної спрямованості, органічної цілісності, відносної територіальної обмеженості (подолання державних кордонів із застосуванням форм дистанційного навчання), чутливості до умов зовнішнього середовища, а також складної структури внутрісистемних зв'язків.

Автор вважає, що метою регіональної освітньої системи є задоволення попиту населення регіону на освітні послуги й попиту зі сторони економіки регіону на випускників закладів освіти підсистем РОС. При цьому, освітні установи також мають потребу на випускників, але переважно на випускників вищих навчальних закладів, оскільки їхнім виробничим завданням є реалізація освітніх програм високого рівня.

Окреслено функціональну спрямованість РОС та її диференціацію в різних регіонах залежно від специфіки територіальної спеціалізації їх освітніх закладів. Функціональна спрямованість РОС диференціюється, залежно від специфіки територіальної спеціалізації освітніх закладів. Виходячи з базової ціленапрявленості, основними функціями РОС повинні бути кваліфікаційно-професійна (надання освітніх послуг на різних рівнях освіти), просвітницько-виховна (формування в молоді світоглядних засад працелюбства, діяльності на благо розвитку Української Держави), політична (формування в молоді громадянської позиції), інноваційна (генерування інноваційних ідей, продукування інноваційної продукції), когнітивна (систематизація та передача знань із поступовим

їх акумулюванням, удосконаленням), інтеграційна (стимулювання міжрегіонального і транскордонного співробітництва у сфері освіти й науки), наукова (здійснення дослідницької діяльності).

З метою визначення місця регіональної освітньої системи в суперсистемі «регіон» як базовий використаний регіональний підхід, що дало можливість встановити, з одного боку відносну самостійність цієї системи, а з іншого боку виявити залежність її існування від інших підсистем регіону, які прямо чи опосередковано впливають на неї. На основі отриманих результатів аналізу автором побудована графічна модель структурованості суперсистеми «регіон» та окреслене місце регіональної освітньої системи в ній (рис. 1).

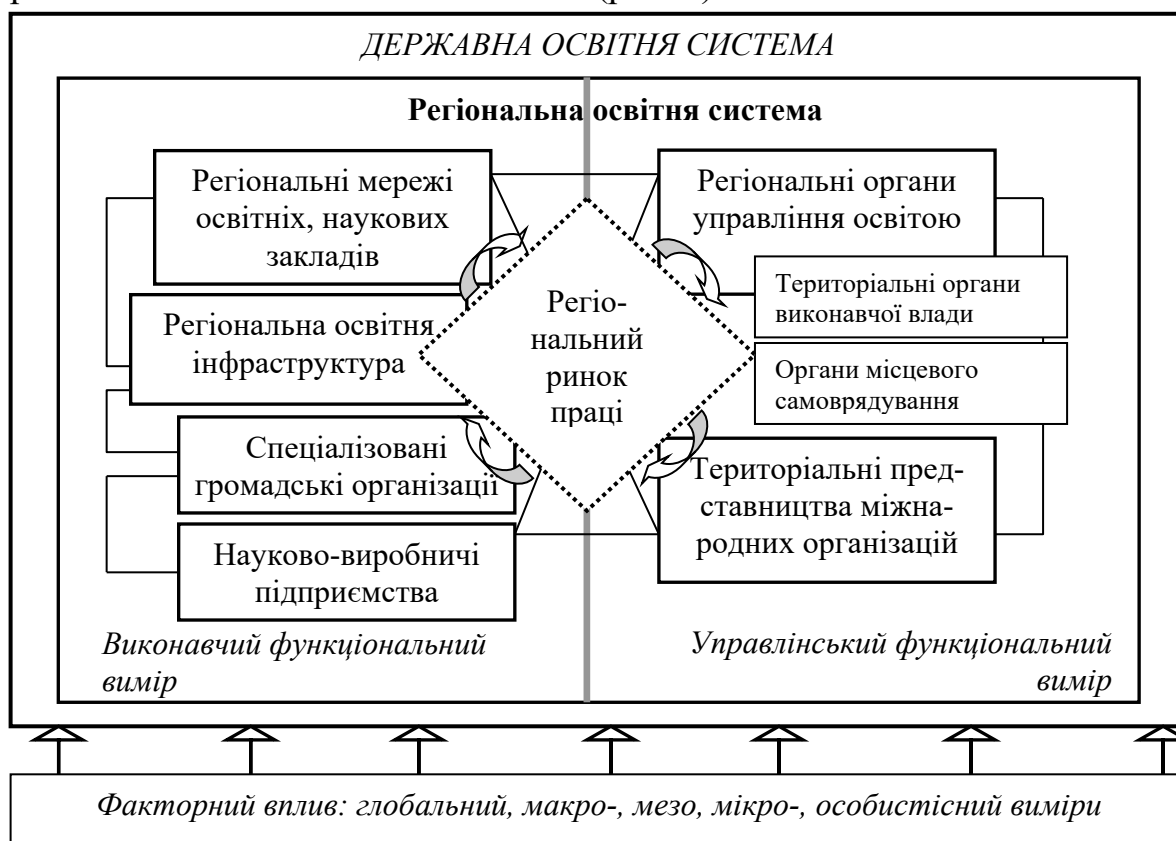

Рис. 1. Структурна модель регіональної освітньої системи: інституційно-функціональний підхід*

*Розроблено автором

Регіональна освітня система, регіональний ринок праці та інноваційна система регіону формують ядро в суперсистемі «регіон». Відтак інноваційне наповнення як освітнього процесу, так і самого процесу виробництва відіграє ключову роль для соціально-економічного розвитку регіону. Графічна модель структурованості суперсистеми «регіон» дозволила унаочнити базові напрями взаємовпливів регіональної освітньої системи та інших підсистем регіону.

Уточнено властивості та принципи, пов'язані з цілями і функціями РОС, що дає можливість виявляти основні взаємовпливи регіональної освітньої системи в суперсистемі «регіон». Доведено, що регіональну освітню систему важливо розглядати полівекторно як своєрідну з'єднуючу систему мікро- й макровимірів, які

відображають процеси в освітній сфері. На цій основі резюмується, що РОС є відкритою системою, оскільки вона активно обмінюється енергією з іншими системами регіону. Акцентується увага на тому, що саме цю важливу властивість слід враховувати при визначенні класифікаційних підходів до розподілу РОС.

Для розуміння ролі освіти як своєрідного «механізму» отримання знань автором вивчена її еволюція з прив'язкою до основних суспільних змін, що мали місце в різні часові періоди, передусім в умовах аграрного, індустріального та сучасного, так званого, постіндустріального або інформаційного суспільства. При цьому, окреслено як теоретичні напрацювання стосовно розвитку освіти, так і реальні здобутки у сфері освіти на кожному з етапів. Так, в процесі обґрунтування ідеї формування РОС автором використано погляди на освіту класиків світової економічної думки А. Сміта, який наголошував на необхідності інвестицій у людські знання, та А. Маршала, котрий стверджував, що оскільки освіта дає змогу розкрити здібності й потенційні можливості людини, то рівень освіти не можна оцінювати лише за безпосередніми практичними результатами. Взято до уваги й сформовану в індустріальному суспільстві класичну парадигму освіти, яка обґрунтувала корисність знань для обслуговування виробництва і стала підґрунтям для виникнення (злам XIX-XX ст.) концепції людського капіталу, розвиваючи яку Т. Шульц довів, що освіта – одна з форм капіталу. Дуже важливими для формування теоретико-методологічних основ дослідження автора стали пізніші наукові пошуки такого плану, здійснені вітчизняними вченими (М.І. Долішній, С.М. Злупко, Л.К. Семів), в яких наскрізно прослідковується важлива думка: розвиток освіти, підвищення рівня інтелектуального потенціалу – це благо, яке знижує тиск економічних і соціальних потрясінь як на людину, так і на суспільство в цілому, а витратити на освіту – це інвестиції, для яких властивий ефект довготривалої дії.

В процесі виконання дисертаційного дослідження автор базується і на теоріях просторових систем (У. Ізард, Г. Ізбарі, А. Льош, І. Маєргойз, А. Пред, М. Реймерс, П. Тейяр-де-Шарден, А. Тойнбі), збагачених вітчизняними вченими-сучасниками (П. Павліха, О. Топчієв, О. Шаблій, Л. Шевчук та інші). Особлива увага приділена Закону Рейлі, який обґрунтовує формування центрів притягання людей. В освітній сфері – це особи, що навчаються. Отже, при побудові РОС з формуванням відповідних освітніх центрів як ядер таких систем є дуже важливим врахування положень даного закону. Не менш важливими є й положення соціально-філософської теорії «інформаціонального» або «сітьового» суспільства М.Кастельса, який декларує, що в сучасних умовах інформація стає системоутворюючим фактором розвитку суспільства, ключовою характеристикою якого є сітьова логіка організації соціальної структури в глобальному, регіональному й локальному аспектах. У період індустріального суспільства почали активно розвиватись так звані конкурентні теорії. Твердження представників таких теорій (А. Курно, В. Ойкен, Дж. Робінсон, П. Сраффі, Е. Чемберлін та інші) є важливими в контексті простеження еволюції освіти з точки зору визначення конкурентного середовища у сформованих освітніх системах різного ієрархічного рівня, а також взаємозалежностей з відповідним середовищем регіональних ринків загалом.

Розвиток інформаційного суспільства обумовив принципово нові підходи у сутнісному розумінні освіти та визначення її функціонального призначення.

Закономірності переходу до так званого суспільства або економіки знань, яка передбачає процес інтелектуалізації економіки, зумовлює підвищення ролі системи вищої освіти у соціально-економічному зростанні. Фактично рівень її розвитку та якості стає одним із головних факторів, що визначають загальний рівень конкурентоспроможності економіки країни.

Автором виявлено особливості трансформації підходів до сутнісного розуміння освіти як «процесу» і як «продукту», що обумовлено суттєвими змінами з плином часу в зовнішньому середовищі, з одного боку, та трансформацією теоретико-методологічних підходів до визначення ролі освіти для окремої людини та суспільства в цілому, з іншого боку.

Розкрита суть інноваційного розвитку РОС, яка, на думку автора, полягає у впровадженні інновацій в її підсистеми та елементи за допомогою комплексного керованого підходу у вигляді розроблених програм і концепцій. Визначення напрямів такого розвитку та способів його реалізації необхідно враховувати регіональні особливості освітньої системи конкретного регіону, економічну спеціалізацію регіону та поточну ситуацію на ринку освітніх послуг. Окреслена мета інноваційного розвитку РОС, яка розуміється автором як підвищення ефективності функціонування всіх підсистем та елементів, зростання їх конкурентоздатності, поліпшення управління й організації та забезпечення висококваліфікованими спеціалістами регіонального ринку праці з одночасним задоволенням попиту на працю наукової підсистеми регіону. Побудована модель інноваційного розвитку регіональної освітньої системи, яка представлена автором у вигляді схеми впливу та впровадження інновацій в основні її складові.

Акцентується увага на тому, що в наш час потрібно формувати інноваційні механізми не лише трансферу технологій, а й трансферу знань у цілому.

Оцінка документів нормативно-правового регулювання освіти в Україні за різними управлінськими рівнями дозволила не тільки виявити недоліки таких документів (тривалий розгляд низки важливих законопроектів; неперіодичність прийняття галузевих програм; недостатня участь науковців, інших недержавних інститутів у розробці документів; фінансування освіти за «залишковим» принципом та політизацію управлінських рішень), але й визначити пріоритетні заходи з удосконалення вітчизняного законодавства (усунення політизації управлінських рішень у сфері освіти; забезпечення усталеності стратегічних напрямків реформ у сфері освіти; здійснення постійного моніторингу ефективності впровадження нормативно-правових документів з обов'язковим висвітленням його результатів в засобах масової інформації; налагодження соціально-партнерства у сфері освіти).

В другому розділі **«Оцінка факторів інноваційного розвитку РОС в контексті побудови інформаційного суспільства»** висвітлено результати аналізу виявлених факторів інноваційного розвитку РОС та їх структури в умовах побудови інформаційного суспільства, окреслено інноваційні стандарти освіти як потреби і як факторів суспільного розвитку, розкрито вплив інформаційних технологій на трансформацію освіти та РОС, здійснено оцінку деструктивних для побудови інформаційного суспільства факторів трансформації РОС та виявлено проблемність ціннісної девальвації в сфері підготовки кадрів у контексті трансформації РОС.

Досліджено специфіку факторного впливу на інноваційний розвиток РОС у контексті обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних засад його забезпечення. Встановлено, що теорія факторів інноваційного розвитку РОС має формуватись, виходячи з різнобічного його трактування – як загального покращення всіх процесів у регіоні, як рівня інтелектуалізації економіки, як реалізації випереджувально-прискорювальної функції інформаційного ресурсу в соціально-економічних процесах, як формування прогресивних світоглядних засад суспільства. Теорія факторів інноваційного розвитку РОС повинна будуватись на основі системного представлення можливих факторних детермінацій з базовим їх розподілом на зовнішні та внутрішні. Це дало змогу окреслити пріоритети формування сприятливого середовища розвитку РОС шляхом непрямого факторного впливу.

Здійснено систематизацію факторних впливів на інноваційний розвиток РОС у розрізі зовнішніх і внутрішніх, яка передбачає включення в першу групу таких, що носять глобалізаційний та міжнародний характер (рис.2).

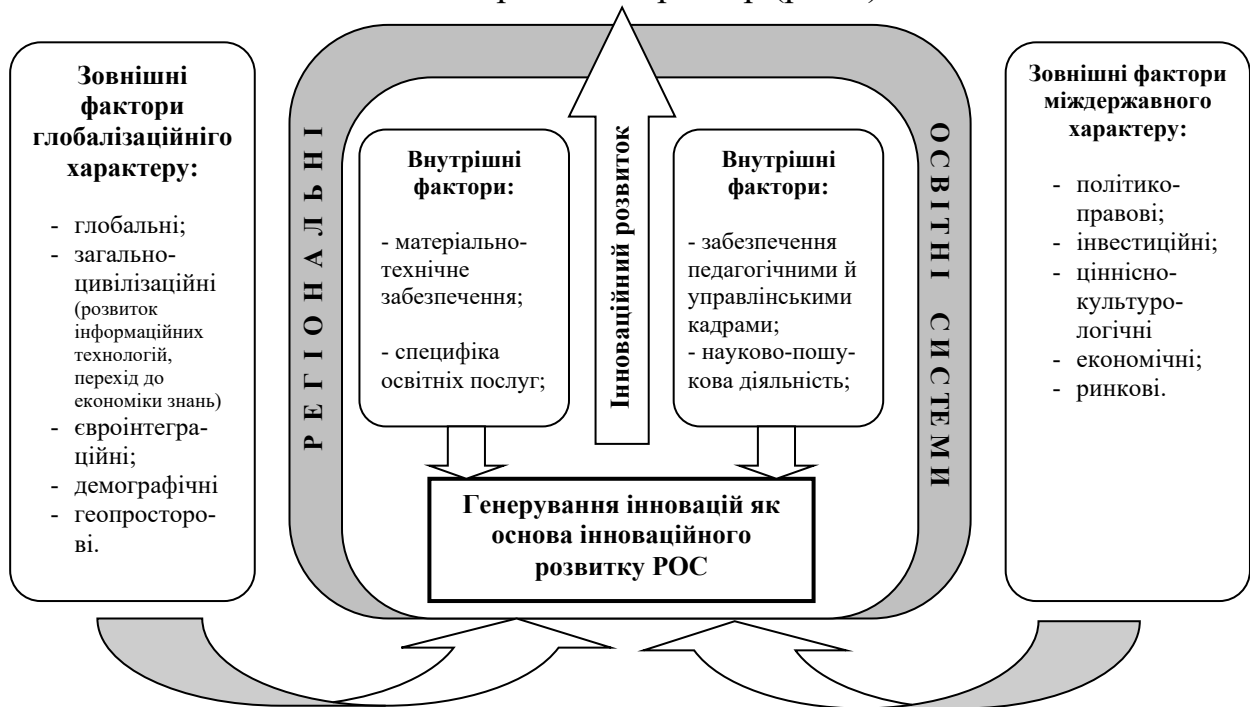

Рис. 2. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів середовища на інноваційний розвиток РОС*

*Розроблено автором

Для вітчизняних РОС наразі найбільш потужні детермінації здійснюють такі екзогенні глобалізаційні фактори, як глобальні, євроінтеграційні, економічні, ринкові, демографічні та геопросторові. До екзогенних детермінацій міждержавного характеру віднесено політико-правові, інвестиційні, ціннісно-культурологічні та загальноцивілізаційні. Ендогенна факторна площина інноваційного розвитку РОС сформована ресурсними (технічне забезпечення, специфіка освітніх послуг, педагогічні й управлінські кадри) й ознаковими (науково-пошукова діяльність, співпраця науки й освіти, прогресивні форми навчання) групами.

На даному етапі для РОС в Україні найбільш актуальними є детермінації глобальних (зокрема через реалізацію міжнародних освітніх програм, торгівлю освітніми послугами) та євроінтеграційних факторів. Щодо останніх означено характер впливу євроінтеграції на інноваційний розвиток вітчизняних РОС у взаємозв'язку з перспективами використання трудового потенціалу населення. Водночас при обґрунтуванні необхідності врахування факторних впливів зовнішнього характеру на РОС, як складних за своєю природою утворень, деталізовано вивчення проявів факторних детермінацій ендогенного спрямування. Мова йде, в першу чергу, про потребу досліджень специфіки освітніх послуг, удосконалення організації освітнього процесу на основі науково-освітнього синергізму, якісне покращення його матеріально-технічного забезпечення.

Обґрунтовано, що основою регламентації трансформацій РОС на шляху їх інноваційних змін мають постати освітні стандарти. За результатами вивчення змісту державних освітніх стандартів України та прикладних аспектів їх впровадження здійснено науково-теоретичне обґрунтування пріоритетів їх покращення за інноваційним підходом. Такі рекомендації сформульовані за напрямками регламентації стандартів змістового наповнення навчального процесу, обсягів навчального навантаження, вимог до підготовки студентів (учнів), способів оцінки якості послуг, рівня засвоєних знань, нормування термінів навчання. В основі їх визначення лежать нові потреби суспільства відносно розвитку, сталості і задоволеності. Зокрема, на противагу потреби здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня має прийти прагнення оволодіння прийомами, способами освоєння нових знань, розвитку, самонавчання. Якщо на даному етапі більш інституціоналізованою є потреба можливості самореалізації, трудової діяльності на посаді, яка відповідає уподобанням людини, то надалі вона має трансформуватись у вимогу одержання можливостей творчості, креативу, інноваційної діяльності.

На основі врахування нових потреб інформаційного суспільства та особистості сформульовано пріоритети інноваційних стандартів освіти. Їх впровадження вимагає поступовості та чіткої обґрунтованості. Зазначено, що в цілому стратегічна націленість інноваційних стандартів освіти повинна передбачати формування цілісної особистості, яка здатна вступати в продуктивні соціальні взаємодії та своєю діяльністю покращувати не лише особистісний добробут, але й добробут оточуючих і всього суспільства, проявляючи таким чином патріотизм праці.

Визначено, що в поліфакторній множинності впливів на інноваційний розвиток РОС усе більшу роль повинні відігравати інформаційні технології. Їх детермінації розподілено за напрямками – впливу на процес навчання і засвоєння матеріалу, керування процесом навчання з допомогою нових технологій, аналізу РОС та якості навчання, планування і моделювання навчальних процесів. Оскільки для вітчизняних РОС використання інформаційних технологій наразі є доволі проблемним з якісної позиції, то в теоретичному аспекті необхідно окреслити можливі варіанти їх впровадження.

Використання інформаційних технологій для інноваційного розвитку РОС вимагає неперервного покращення таких елементів, як матеріально-технічна база у вигляді hardware, комунікаційна компонента у вигляді засобів та ліній зв'язку,

програмна складова у вигляді програмного забезпечення. Вказано, що здебільшого інформаційні технології впроваджуються в навчальний процес у вигляді інтерактивних, мультимедійних, презентативних навчальних матеріалів. Поряд з ними важливо більш широко та на якісній (конкурентній) основі використовувати онлайн-технології для доступу та пошуку інформації, розміщення навчальних матеріалів. Для західних регіонів України це особливо важливо через посилення конкурентних позицій РОС Східної та Центральної Європи, які в останні роки значно активізували програми навчання для іноземних студентів, у тому числі з використанням інформаційних технологій.

Вказано на необхідність посилення у навчальному процесі ваги LCMS, які дозволяють брати активну участь у створенні оточення та засобів для навчання, дискутувати і централізовано обмінюватись матеріалами. У зв'язку з цим стратегічно важливою є чітка взаємодія об'єктів РОС з LCMS та VLE (віртуальним середовищем навчання). Це дозволить вирішити питання створення численних однакових за призначенням, але несумісних між собою засобів управління навчанням CLMS та VLE, шляхом створення їх на регіональному рівні, де доступ до них також будуть мати органи управління освітою в регіоні, працедавці, інші зацікавлені суб'єкти.

Використання інформаційних технологій у РОС повинне супроводжуватись нівелюванням численних деструктивних аспектів їх впровадження. Найбільш актуальними до вирішення мають постати питання цифрового піратства, кіберзлочинності, використання неліцензійного програмного забезпечення, що є індикаторами дотримання авторських прав. Вирішення даних проблем слід здійснювати через замовлення на тендерній основі розробки адаптованої для України версії ОС Linux та адаптованим під законодавство і внутрішні державні потреби програмним забезпеченням. Оскільки повністю відмовитись від платного програмного забезпечення неможливо, слід поширювати в освітньому процесі безкоштовні OpenSource проекти. Визначено можливі загрози кіберзлочинності для освітнього процесу, серед яких: високий рівень використання неліцензійного програмного забезпечення; порушення прав розповсюдження ліцензійного контенту; мережеві, вірусні, троянські атаки; порушення авторських прав, патентів, торгових знаків; порушення правил контролю знань, тестування та отримання сертифікатів он-лайн; плагіат, копіювання технологій з порушенням авторських прав в освіті та науці. Відповідно до цього сформульовані конкретні заходи з нейтралізації руйнівного впливу загроз використання ІТ як на загальнодержавному рівні, так і конкретно у межах РОС.

У комплексній характеристиці факторних впливів на інноваційний розвиток вітчизняних РОС окрім акценту на поширення інформаційних технологій обґрунтовано наростаючу потребу вивчення аксіологічних аспектів. Встановлено, що сучасні девальвації цінностей у сфері підготовки кадрів є дуже загрозливими. Тому в теорії факторів інноваційного розвитку РОС чільне місце посіло вивчення ціннісних аспектів за напрямками: розуміння освіти як соціальної цінності; ролі освіти у забезпеченні духовно-інформаційної мобільності населення; взаємного факторного впливу ціннісних орієнтацій та освіти. Здійснене обґрунтування значимості підвищення цінності освіти у контексті регіонального розвитку, в розрізі

економічної, соціальної, культурної, духовної й управлінської площин. Вказано, що для українського суспільства має якісно підвищитись функціональність освітніх закладів у формуванні цінностей, що б проявлялось через результати – когнітивні (професійні, життєві, гуманістичні цінності), економічні (вітальні, матеріальні, цінності розвитку) та соціальні (вітальні, соціальні, міжособистісні, громадянські, загальнолюдські, партикулярні цінності). Для ефективної функціональності освітніх закладів у формуванні цінностей суспільства важлива етапність її реалізації. Відповідно до цього здійснено розподіл ціннісних формувань студента (учня) на різних етапах його навчання.

В третьому розділі **«Позитивні та негативні з позиції побудови інформаційного суспільства тенденції трансформації РОС»** представлено результати оцінки деструктивних та конструктивних впливів перетворень української освіти на трансформацію розвитку РОС, розкрито проблемні зміни у підсистемі дошкільної освіти, охарактеризовано загальноосвітню підсистему та розкрито її роль у трансформації РОС, проаналізовано стан підсистеми середніх спеціальних освітніх закладів крізь призму її позитивних та негативних змін та впливів на розвиток регіональної освітньої систем, окреслено особливості трансформації системи вищих навчальних закладів.

Застосування узагальненого причинного підходу дозволили автору досягнути глибину закономірностей формування і розвитку РОС та схематично представити логічність їх трансформації. Це дало змогу сформулювати основну ціль трансформації РОС, яка бачиться автором як оптимізація їх стимулюючих впливів на загальний соціально-економічний розвиток регіону та на розвиток інших його підсистем. При цьому взято до уваги, що трансформаційні зміни в РОСах відбуваються як органічні, закономірні процеси, спричинені помірними екзогенними впливами та еволюційними внутріструктурними (в межах системи) зрушеннями. Враховано, що у досконалому середовищі такі зміни відбуваються відповідно до нових викликів загальноцивілізаційного прогресу, а в умовах деструктивних впливів (спричинених, наприклад, потужними інституціональними пастками), трансформація може набувати негативних ознак, призводячи до деформацій розвитку РОС.

При трансформації РОС важливо відстежувати деформації їх розвитку, зокрема виявлення особливостей формування деструктивного середовища освітнього процесу та міжінституційних взаємодій, які базуються на суб'єктивній вигідності; невідповідності розвитку регіональних освітніх систем цілям регіонального розвитку й національним інтересам; відриву від національних основ внаслідок вимушених стандартизацій освітнього процесу; штучного, науково необґрунтованого насадження досвіду зарубіжних країн щодо розвитку РОС; віртуалізації освітнього процесу з відсутністю усвідомлення специфічності і винятковості окремих регіональних систем; ціннісних деформацій. Обґрунтування бачення трансформації РОС базується на міркуваннях вітчизняних вчених щодо необхідності подолання установки на «підтримування» освіти з формуванням натомість нового ідеологічного бачення «випередження» освітою інших суспільних змін, що є характерним для всіх розвинених країн.

Здійснена оцінка основних причин трансформації РОС в Україні, що обумовлюють з погляду впливу екзогенних факторів, з одного боку, деструктивні трансформації, а з іншого боку, – конструктивні трансформації. Це дало змогу обґрунтувати авторську концепцію трансформації РОС в умовах переходу України до інформаційного суспільства, основною ідеєю якої є забезпечення формування і розвитку РОС через здійснення трансформації у сфері освіти з переходом від виключно централізованої урегульованості до регіоналізації освітнього простору (рис.3).

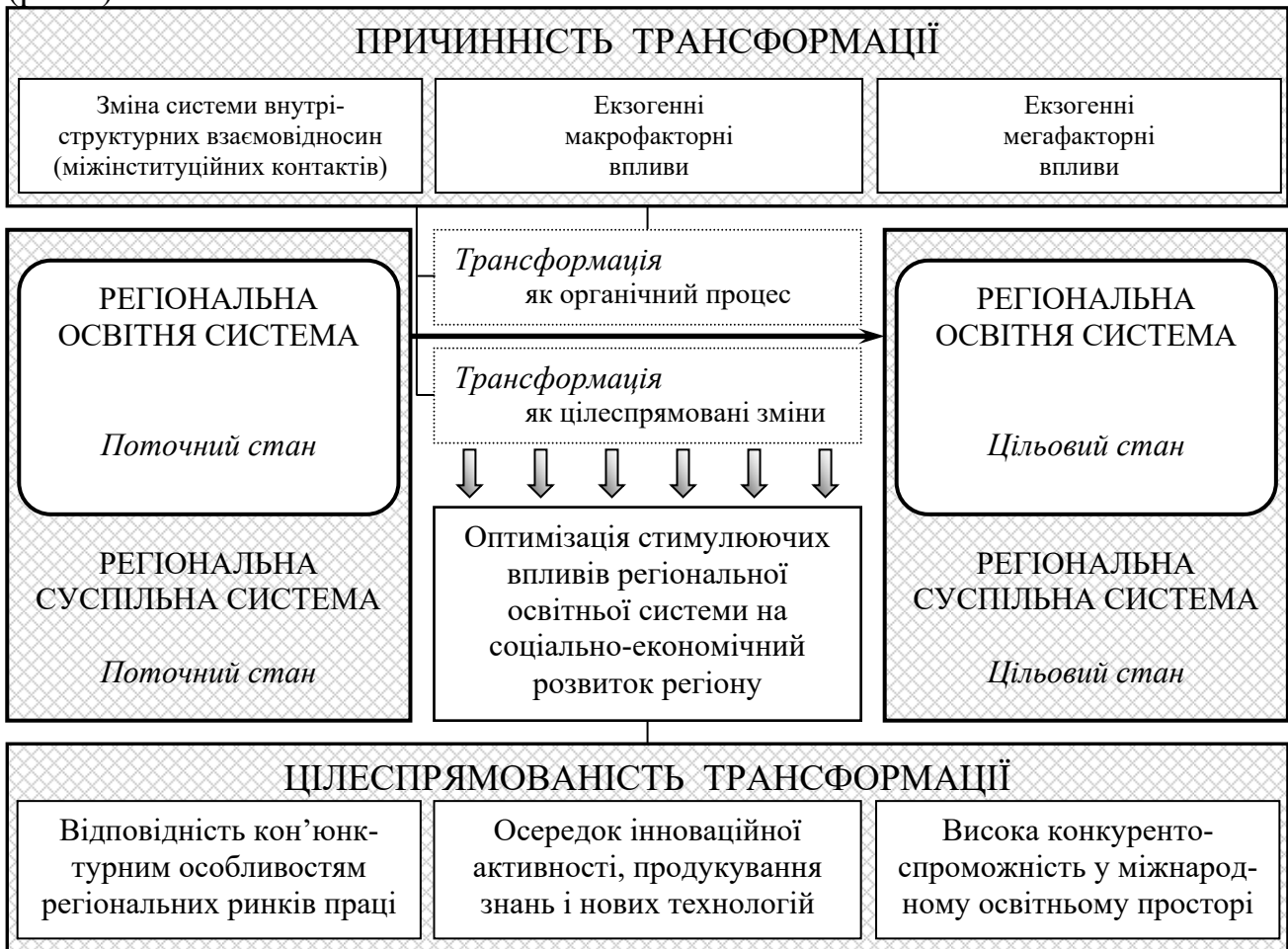

Рис. 3. Логічність трансформації РОС*

* Розроблено автором

Сформульовані основні положення концепції трансформації РОС в умовах переходу країни до інформаційного суспільства: подолання стихійності формування РОС шляхом підтримки якісних трансформаційних змін з метою відповідності новим викликам інформаційного суспільства; формування нової системи міжінституційних взаємодій, базованих на сформованих століттями морально-етичних, націооб'єднуючих засадах з одночасною адаптацією кращих моделей розвитку освіти зарубіжних країн; забезпечення якісних модернізаційних змін суспільства та органічного переходу до інформаційного суспільства без штучного наздоганяння новітніх стандартів розвинених країн завдяки дотриманню концептуальних засад випереджувальної освіти із формуванням у світогляді молоді прагнення неперервного навчання, розвитку креативного потенціалу, інноваційного типу поведінки з подальшою продуктивною інноваційною активністю; регулювати

трансформацію РОС на основі чітко визначених моделей, основним завданням реалізації яких має стати стимулювання органічного переходу країни та її регіонів до інформаційного суспільства з урахуванням територіальної специфіки та одночасним збереженням централізованих підходів управління в сфері освіти.

Оцінка змін у підсистемах дошкільної освіти РОС дозволила виявити їх проблемність, сутність якої полягає у наступному: зміни, які відбулися протягом років незалежності, можна охарактеризувати як деструктивні, оскільки рівень охоплення дітей дошкільним вихованням суттєво знизився за період 1990-2000 рр. через економічну кризу, скороченням рівня народжуваності, а ріст охоплення дітей дошкільною освітою у 2000-2012 рр. до рівня 1990 р. відбувся переважно за рахунок перевантаження дитячих дошкільних закладів та «ущільнення» груп у них, що негативно позначилося на якості утримання дітей та виховної роботи; у 2012 р. практично у всіх регіонах (крім Херсонської області) мала місце гостра нестача місць у дошкільних установах. На кінець 2012 року в Україні налічувалось 16396 дошкільних навчальних закладів різних типів, що на 318 закладів (1,9%) більше, порівняно з попереднім роком. Кількість місць збільшилась на 32524 (2,7%) і склала 1203918 одиниць. Станом на 2012 р. у дитячих садках кількість дітей на 100 місць становила 97 осіб, у яслах-садках – 124 особи, у навчально-виховних комплексах – 107 осіб. Спостерігається значна нестача місць в дитячих дошкільних закладах в розрізі регіонів. Незважаючи на різні заходи (відновлення мережі раніше діючих дошкільних навчальних закладів, поява приватних закладів, формування груп з короткотривалим перебуванням дітей в таких закладах тощо) не вдалося суттєво поліпшити ситуацію, пов'язану з розвитком підсистем дошкільної освіти РОС, що обумовлено з перешкодами різного характеру при відкритті приватних закладів, нестачею коштів на будівництво нових державних установ такого типу, складністю відновлення повноцінного функціонування існуючих закладів через обмежене фінансування, відсутністю програм розвитку підсистеми дошкільної освіти тощо. Отже, підсистеми дошкільної освіти в більшості регіонах України перебувають в дисбалансовому стані, мають яскраво виражені негативні тенденції розвитку, не відповідають вимогам сучасного суспільства, що в кінцевому рахунку негативно впливає на всі інші підсистеми РОС.

Виявлено деструктивні процеси розвитку і загальноосвітніх підсистем РОС, що обумовлено загальним скороченням кількості населення, а відповідно і кількості учнів, зростанням частки малокомплектних закладів, особливо у сільській місцевості, де населення старіє значно активніше. Наслідком таких процесів стало закриття шкіл, поглиблення маргіналізації населення сіл, а в кінцевому рахунку слабка реакція підсистем шкільної освіти РОС на потреби сучасного суспільства та деструктивна трансформація РОС загалом. Разом з тим за період з 1990 р. відбулась деяка диверсифікація освіти завдяки розширенню освітніх послуг, що було викликано необхідністю задовольнити попит споживачів, та інформатизації освітнього процесу, який, на жаль, є сповільненим, не даючи змогу підсистемі освіти вийти на новий якісний етап її розвитку. За період з 1990 по 2012 рр. кількість учнів у ЗНЗ скоротилась у 1,7 разів або на 2,91 млн. ос., а кількість ЗНЗ у 1,1 рази або на 2,1 тис. закладів. Станом на 2012/13 н.р. основна частка ЗНЗ припадала на школи I-III ступеня більше 60% закладів, на заклади I-II ступеня –

26%, на усі інші типи закладів припадає 11,6 %. Щодо забезпеченості фізкультурними залами, то у міських поселеннях вони наявні у 91,4% закладів, у селі лише у 67,6%, басейни залишаються справжньою «розкішною» для українських школярів лише 3,8% міських та 0,3% сільських ЗНЗ мають їх у своєму розпорядженні.

У підсистемах середніх спеціальних освітніх закладів РОС України відбулися такі негативні трансформаційні процеси, які обумовили їх нездатність задовольняти потреби роботодавців щодо кількості та якості робітничих кадрів; невідповідність освітніх стандартів та програм світовим вимогам та тенденціям; незадіяність роботодавців у системі підготовки кадрів. Їх підґрунтям є низький рівень комп'ютеризації навчальних закладів, недостатній кількісний склад педагогічних працівників, незадовільна якість їх підготовки. В результаті підсистеми середньої спеціальної освіти, втратили свої позиції практично, в кожній регіональній освітній системі України. Оскільки, необхідність побудови інформаційного суспільства висунула нові вимоги до професійної підготовки спеціалістів, які готуються в підсистемах середніх спеціальних освітніх закладів, до переліку необхідних спеціальностей в сучасних умовах, до вміння володіти випускниками новітніми інформаційно-комунікативними технологіями, то очевидною є потреба в посиленій увазі до них з метою активізації їх розвитку.

Розвиток підсистем вищої освіти в структурі РОС після здобуття незалежності в Україні відбувався в умовах формування суперечливих трансформаційних процесів у цих підсистемах, що в значній мірі обумовлювалося новими політико-економічними реаліями та вимогами часу, що відобразилося на динаміці кількості ВНЗ та студентів. З одного боку, збільшувалася кількість вищих навчальних закладів в регіонах України, розширювалася їх географія, виникали заклади нових типів і форм власності, що обумовлювалося зростаючим попитом населення на послуги освіти, структурними перетвореннями в економіці та новими вимогами часу до освітньо-кваліфікаційного та фахового рівня працівників, а також позитивними тенденціями у формуванні нового комплексу нормативно-правових документів, який у цілому окреслив ідеологію трансформації всієї освітньої галузі у напрямку гуманізації та демократизації вищої освіти, формуванню нового її змісту, підвищення якості освітніх послуг. З іншого боку, формувалися негативні тенденції, обумовлені перманентною економічною кризою, яка проявилася у постійному зменшенні обсягів централізованого фінансування, припиненні фінансування вищої освіти з боку підприємств та організацій, фактичному руйнуванні сектору науково-дослідних установ. На тлі структурних змін в економіці відбулася необґрунтована зміна структури підготовки фахівців у бік збільшення випуску економістів, юристів, менеджерів у зв'язку із бажаннями населення отримувати переважно саме такий фах. Зазначеним змінам сприяло і зародження приватного сектору освіти. На жаль, рівень забезпеченості кваліфікованими викладацькими кадрами та якість освітніх послуг залишаються низькими, а кількість студентів, що припадає на одного викладача, різко зростає, що суттєво знизило кількість кваліфікованих викладачів – докторів наук та доцентів у розрахунку на 100 студентів денної форми навчання.

Отже, сучасний вітчизняний освітній простір характеризується хаотичним формуванням РОС, які у визначених координатах простору і часу (з потужними

детермінаціями геополітичним розташуванням) усе більше проявляються через тяжіння потоків освітніх міграцій. Така ситуація вимагає концептуального бачення держави щодо припустимості процесів регіоналізації освітнього простору. За таких умов слід проводити ефективні трансформаційні зміни РОС з метою такого їх розвитку, щоб вони слугували відмінною передумовою для органічного переходу країни до інформаційного суспільства.

Має місце проблемність впровадження зарубіжного досвіду з метою здійснення трансформації РОС для організації їх конструктивного (стимулюючого) впливу на загальний соціально-економічний розвиток регіону, яка виникає на тлі величезної кількості успішних практик інших держав. Важливо визначити пріоритети адаптації зарубіжного досвіду з орієнтацією на критерії послідовності, системності й сили стимулювання інших сфер суспільного життя в регіоні.

Все це поставило надзвичайно гостро на порядок денний питання оптимізації підсистем закладів вищої освіти України у регіональних системах. Реалізація цього завдання сприятиме оптимізації структури і функціонування РОС України.

Розділ четвертий **«Інновації в освіті: кроки на шляху забезпечення потреб інформаційного суспільства»** присвячено окресленню пріоритету впровадження передових технологій у навчальний процес як передумови підвищення якості освітніх послуг, висвітленню зарубіжного досвіду трансформації РОС та можливості його адаптації в Україні, визначенню інноваційних перспектив розвитку РОС в соціологічному вимірі, встановленню ціннісних домінант конкурентних переваг вітчизняних РОС згідно вимог інформаційного суспільства, встановленню рівня розвитку РОС та розробці заходів підвищення її конкурентоздатності.

Розвиток РОС є однією з визначальних детермінант модернізації економіки в зв'язку з тим, що вони формують людський капітал, який є основою діяльності системи національної економіки. Забезпечення розвитку РОС є запорукою неперервних модернізаційних процесів, адже в їх межах генерується потужний інтелектуальний ресурс, здатний продукувати нові прогресивні рішення розвитку національної економіки. Встановлено, що проблемність впровадження зарубіжного досвіду з метою здійснення трансформації РОС для організації їх конструктивного (стимулюючого) впливу на загальний соціально-економічний розвиток регіону виникає на тлі величезної кількості успішних практик інших держав.

Важливо селективно обирати пріоритети адаптації зарубіжного досвіду з орієнтацією на критерії послідовності, системності й сили стимулювання інших сфер суспільного життя в регіоні. Визначено інноваційні перспективи розвитку вітчизняних РОС за результатами соціологічного дослідження, що було проведене в 7 областях України (опитано 700 осіб – по 100 респондентів у кожній області). З'ясовано думку респондентів щодо потреби профільної підготовки фахівців для регіональної економіки. Встановлено, що домінуюча їх частка вважає необхідним розвиток інформаційно-комунікаційного, інженерно-технічного та філологічного (іноземні мови) напрямків. Також затребуваними вітчизняною економікою вважаються медичний, педагогічний та філологічний (рідна мова) напрямки. Водночас при необхідності узгодження потреб регіональної економіки в кадрах з освітньо-кваліфікаційною структурою випущених фахівців наростаючою є проблема якості організації освітнього процесу. Респонденти вказали на основні напрями

підвищення якості навчання – краще комп'ютерне забезпечення та наявність Wi-Fi, додання хабарництва, відповідальне відношення викладачів до навчального процесу, додання формалізму практичного навчання та ін.

Виявлено передумови інноваційного розвитку РОС, що проявляються в площині ціннісних детермінацій. За результатами соціологічного дослідження встановлено основні мотиватори вибору ВНЗ, серед яких домінують престижність навчального закладу та порада батьків. З'ясовано, що мають місце загрозливі схильності студентів до обрання ВНЗ за критерієм легкості вступу (для 50,1%). Основними мотивами вибору спеціальності виступили перспективи мати постійну роботу, порада батьків, власні здібності та можливість зробити успішну кар'єру. Цінність освіти доводить готовність респондентів працювати під час навчання. Для 45,9% така практика є затребуваною, що підсилюється високим рівнем незадоволеності розміром стипендії (60,1%). Загалом при визначенні аксіологічних детермінант інноваційного розвитку РОС було встановлено високий рівень домінування матеріальних цінностей, готовність працювати під час навчання та в непривабливій сфері при достатньому розмірі заробітної плати. Такі результати свідчать про недостатні якісні параметри функціонування РОС, а складні економічні умови з перспективами подальшої зайнятості демотивують молодь до якісного здобуття знань у рамках вищої освіти.

Підвищення конкурентоздатності вітчизняних РОС має здійснюватись на науково обґрунтованій основі з відповідним використанням математичного інструментарію. На даному етапі розвитку освіти в регіонах України важливо проводити розрахунки співставлення відповідності ринку освітніх послуг та ринку праці. Рівень розвитку РОС, у першу чергу, має корелювати з економічними характеристиками розвитку регіону. Це обумовлено вимогами інформаційного суспільства, рівень розвитку котрої детермінується якісністю використання освітнього потенціалу населення. Математичні методи і моделі слід активно застосовувати при обґрунтуванні територіальної організації навчальних закладів, зокрема тих, які готують фахівців для економіки регіону. Тому з метою покращення політики розвитку РОС в Україні слід математично розраховувати та обґрунтовувати всі управлінські рішення. Для визначення конкурентних позицій вітчизняних РОС на одну особу у 2012 році використано метод кластерного аналізу в пакеті Statistica. Перед кластеризацією показники були стандартизовані. При кластеризації використовувався метод ієрархічної класифікації з правилом об'єднання за методом Варда і мірою близькості евклідової відстані. У результаті розрахунку отримано горизонтальну дендрограму кластерного аналізу (рис.4).

Аналогічний розрахунок проведено за показниками економічного розвитку (рис.5).

Результати виконання кластерного аналізу представлені у таблиці 1.

Дані таблиці 1 засвідчують, що в другому і третьому кластерах рівні розвитку РОС та регіональної економіки не співпадають. У випадку, коли економічні показники розвитку регіону не співпадають з розвитком його РОС, остання недостатньо детермінує економічні процеси, є відірваною від них. Більше того, це засвідчує, що загальний розвиток регіону відбувається несистемно, без узгодженості розвитку окремих його підсистем, що не відповідає принципам сталості й вимогам

інформаційного суспільства. Згідно з розрахунками, чотири області (Волинська, Рівненська, Миколаївська та Хмельницька) мають рівень розвитку РОС вищий ніж рівень економічного розвитку області, а дві області (Чернівецька, Одеська) мають кращі економічні показники ніж показники розвитку РОС у своєму регіоні.

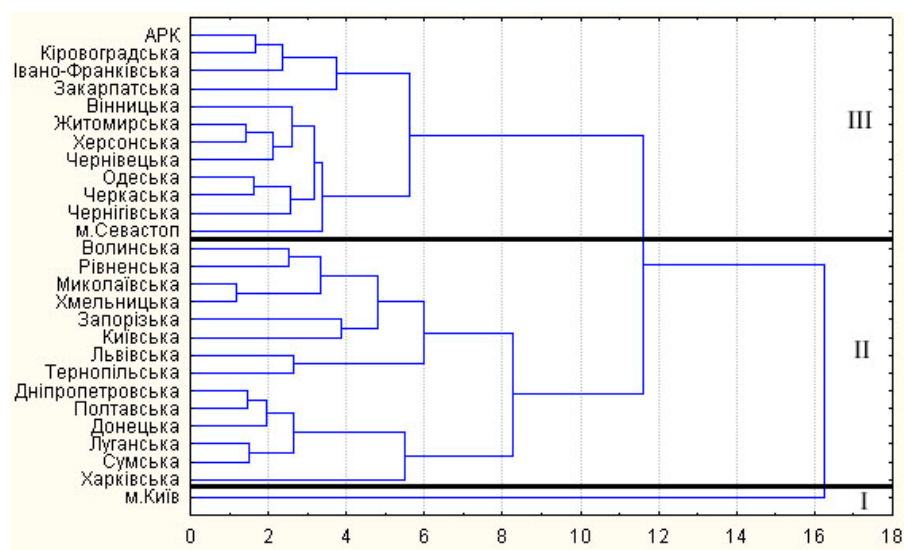

Рис.4. Горизонтальна дендрограма кластерного, яка відображає розподіл областей України у 2012 році за показниками розвитку РОС на три кластери (I – високий, II – низький, III – середній)*

* Розроблено автором

Це означає, що в цих областях є значний дисбаланс між рівнями економічного розвитку і РОС. Якщо взяти до уваги, що РОС повинна задовольняти регіональний попит на фахівців, тобто повинна працювати на економічну систему регіону ефективно, то очевидно є необхідність усунення такого дисбалансу.

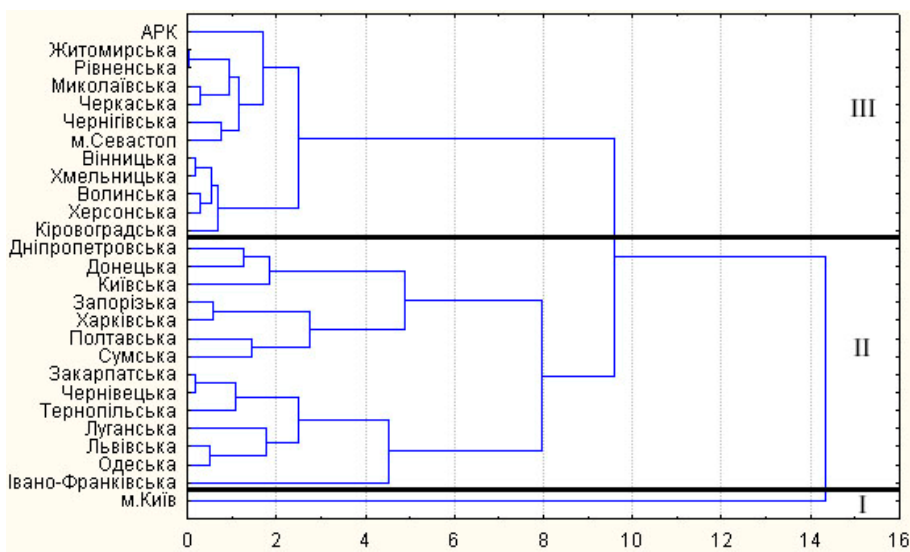

Рис.5. Горизонтальна дендрограма кластерного аналізу, яка відображає розподіл областей України у 2012 році за показниками економічного розвитку (I – високий, II – низький, III – середній)*

* Розроблено автором

Кластери за показниками економічної діяльності та за показниками розвитку РОС *

Кластерні групи	Розподіл областей України у 2012 році за показниками розвитку РОС в розрізі кластерів	Розподіл областей України у 2012 році за показниками економічного розвитку в розрізі кластерів	Не увійшли в передбачувану групу за показниками розвитку РОС
I група. Високий розвиток	м.Київ	м.Київ	-
II група. Середній розвиток	Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Полтавська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька, Харківська	Волинська, Рівненська, Миколаївська, Хмельницька
III. Група. Низький розвиток	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Кіровоградська, Закарпатська, Івано-Франківська, Житомирська, Херсонська, Чернівецька, Одеська, Черкаська, Чернігівська, м.Севастополь	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Кіровоградська, Закарпатська, Івано-Франківська, Житомирська, Миколаївська, Херсонська, Рівненська, Черкаська, Чернігівська, Хмельницька, м.Севастополь	Чернівецька, Одеська

* Складено автором

Запропоновано економіко-математичну модель розвитку та розміщення навчальних закладів у РОС з оптимальним розподілом інвестиційних ресурсів. У якості критерію оптимальності можна розглядати вимогу мінімізації необхідних загальних зведених інвестиційних витрат, витрат на надання освітніх послуг та на облаштування навчальних класів для доставки освітніх послуг до споживача в рамках денної, заочної та дистанційної форм навчання.

Для обґрунтування розвитку РОС запропоновано використовувати методи побудови математичних моделей на основі моделі В. Мілованова та конкурентної моделі Лоткі-Вольтерра, які описують процеси залучення абітурієнтів в галузеві вищі навчальні заклади та конкуренцію за них, що в результаті позитивно впливає на галузеву структуру регіону та його конкурентоздатність.

В розділі п'ять «**Обґрунтування перспективних напрямів інноваційної трансформації РОС в контексті завдань розбудови інформаційного суспільства**» здійснена оцінка концепцій і моделей розвитку РОС в контексті їх прогресивності з огляду на побудову інформаційного суспільства, здійснено обґрунтування і окреслено підходи до реалізації модернізації системи освіти як визначальної ланки РОС, обґрунтовано шляхи інтеграції освіти, науки і культури в регіональних суспільних системах в інформаційному суспільстві, здійснено прогноз компонент системної реалізації інноваційного розвитку РОС, визначено напрями

удосконалення управління інноваційним розвитком РОС як імператив забезпечення перспективного формування інформаційного суспільства.

Розвиток РОС як надзвичайно складний і суперечливий процес вимагає урегульованості у напрямку чітких орієнтирів, на які мають бути орієнтовані трансформаційні зміни. Теоретичним підґрунтям для встановлення таких орієнтирів мають стати нові прогресивні концепції і моделі розвитку РОС. При цьому, розвиток РОС слід розуміти як тривалий, цілеспрямований, випереджуючого характеру неоднотипний процес зміни підходів організації освітнього процесу при врахуванні взаємовпливів детермінацій інших регіональних підсистем та загального соціально-економічного розвитку регіону. Особливу увагу слід приділити співвіднесенню розвитку РОС з розвитком економічної підсистеми регіону, насамперед такої важливої регіональної підсистеми як ринок праці, що вимагає орієнтації розвитку РОС на прогностичні розрахунки потреби регіону в кадрах відповідної кваліфікації, які мають бути орієнтовані на пріоритетність розвитку окремих видів економічної діяльності. При виборі конкретних концепцій й моделей розвитку РОС важливо в першу чергу брати ті з них, які враховують положення діалектики, біологічні та соціальні закони (закон послідовності проходження фаз розвитку, закон традиції, закон саморегулюючого взаємозалежного розвитку багаторівневої асиметрично-рівноважної квантово-циклічної системи та ін.). Серед теоретичних напрацювань в царині моделей розвитку та управління розвитком найбільше відповідають окресленим вище вимогам синергетична та пасіонарна моделі.

Перспективна модернізація системи освіти в регіонах повинна мати випереджувальний характер порівняно з розвитком інших підсистем регіону і має відбуватися в умовах врахування нової парадигми науки у таких пріоритетних напрямках: модернізація системи управління освітою; забезпечення доступності та безоплатності освіти в регіонах; підтримка доступу до освіти людей з особливими потребами, малозабезпечених верств населення, дітей-сиріт; дотримання високих стандартів та якості освіти; підвищення якості педагогічних працівників, розробка програми державної підтримки педагогів; формування економіки освіти, підтримка якісної приватної освіти, розвиток освітнього менеджменту та освітніх інновацій, підтримка нових освітніх проектів та послуг, створення нормативно-правового поля сприятливого до залучення та використання ресурсів й інвестицій до ринку освітніх послуг. Обґрунтовано основні етапи модернізації освітнього процесу в висхідному напрямі в початковій та загальній, професійній, вищій і неформальній освіті. При цьому акцентується увага на тому, що використовувані варіанти перспективної модернізації системи освіти в Україні повинні містити заходи, спрямовані на активізацію ефективної співпраці освітніх, наукових, управлінських та бізнес-структур. Їх реалізація можлива лише при ревіталізації університетів з метою посилення в них наукової функції та формування абсолютно нових функцій, зокрема таких, як надання освітніх послуг населенню будь-якого віку, організація науково-дослідної діяльності на інноваційній основі, а також забезпечення наскрізної освіти від нижчих до вищих ступенів та різнофахового спрямування.

З метою обґрунтування міри інтеграції освіти, науки і культури регіонів України в європейський простір з'ясовано просторово-функціональні можливості такої інтеграції в умовах міжнародної конкуренції і здатності України конкурувати у

віртуальному просторі. Однією з найважливіших таких можливостей є поширення різних форм дистанційного навчання, що слід розглядати як перший етап органічного, побудованого на конкурентних засадах входження щойно сформованих РОС у світовий освітній простір (у т.ч. європейський). Особливим мірилом інтеграції освіти, науки і культури регіонів України з європейськими має стати реалізація заходів повернення студентів, що навчалися за кордоном, до національної економіки. Окреслено напрямки розв'язання проблеми випуску кваліфікованих фахівців навчальними закладами регіону із задоволенням попиту його регіонального ринку праці, що є необхідною умовою для подальшого працевлаштування випускників навчальних закладів в регіоні шляхом врахування зміни попиту на спеціалістів різних спеціалізацій, який останнім часом кардинально змінюється кожних 3-4 роки у результаті стрімкої зміни технологій.

Розроблено напрями підвищення конкурентоздатності освітньої системи України через подальший розвиток РОС: має відбутися структурна зміна будови таких систем (системоформуєчим ядром кожної РОС мають стати університети третього тисячоліття); системоформуєче ядро має розвиватися на базі новітньої моделі такого університету, яка б орієнтувала його на розвиток як установи для навчання людей будь-якого віку, новітньою освітньою установою для молоді, центром виробництва новітніх біологічних, освітніх, соціальних та інших технологій, потрібних не тільки для виробництва інформації, послуг і товарів, але й необхідних кожній людині в практиці її життєдіяльності; такий університет повинен стати управлінським центром РОС; університети третього тисячоліття мають стати вогнищами дифузії технологічних інновацій до всіх елементів не тільки РОС, але й регіональних суспільних систем загалом, а також вони самі мають стати реципієнтами інновацій у сфері освіти і науки з інших розвинених країні світу.

Обґрунтовано поетапну модель оцінки прогнозу кількісних характеристик компонент системної реалізації інноваційного розвитку РОС за допомогою методу головних компонент та покрокового регресійного аналізу.

Етап I. У результаті проведених обчислень у пакеті Statistica методом головних компонент за критерієм кам'янистого осипу Р. Кателла виділено чотири фактори, які пояснюють 81,3% мінливості вихідних показників. Вони характеризують рівень розвитку регіону в залежності від розвитку його РОС та макроекономічних показників областей України на одну особу за 2012 рік. Зокрема:

- Фактор F1 має найбільшу вагу, та пояснює 48,2% загальної дисперсії і його вплив викликає зростання наступних показників: кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів; підвищення кваліфікації кадрів; чисельність студентів ВНЗ I-IV рівня акредитації, на початок 2011/12 н.р., що навчаються за рахунок державного бюджету; випуск фахівців з ВНЗ у 2012 році, магістри; кількість студентів на одного викладача в вузах I-V рівня акредитації; валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, у фактичних цінах; обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку у розрахунку на одну особу у фактичних цінах. Цей фактор можна вважати основним у інноваційному розвитку РОС та у його впливі на соціально-економічний розвиток регіону. Даному фактору можна визначити назву – «Трансформаційні зміни РОС та їх вплив на розвиток економіки регіону».

- Фактор F2 має набагато меншу вагу та пояснює 14,5% загальної дисперсії. Його вплив викликає ріст наступних показників: кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів; кількість випускників, які отримали направлення на роботу у 2012 р. і за спеціалізацією характеризує промислову складову регіону – «Відповідність ринку освітніх послуг (РОП) та ринку праці (РП)».

- Фактор F3 пояснює 18,3% загальної дисперсії і характеризується зниженням показника капітальні інвестиції на одну особу населення, у фактичних цінах, який впливає очевидно як на розвиток РОС, так і на економічне становище регіонів, назвемо його «Фінансова складова розвитку економіки регіону».

- Фактор F4 з 6,7% пояснення загальної дисперсії визначає ріст прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) на одну особу населення за регіонами України, наростаючим підсумком, що є «Інвестиційною складовою розвитку економіки регіону».

Етап II. Побудовано систему лінійних рівнянь залежності факторів Z_j та головних компонент F_1, F_2, F_3, F_4 узагальнених факторів, для того щоб визначити залежність значень головних компонент від значень залежних показників, що дасть змогу визначити регресійні рівняння для результатуючих показників і зробити прогнози.

$$\begin{cases} Z_1 = 0,8592982F_1 + 0,190289F_2 - 0,159701F_3 + 0,249150F_4 \\ Z_2 = 0,206270F_1 + 0,870466F_2 + 0,012384F_3 - 0,155312F_4 \\ Z_3 = 0,342852F_1 - 0,245765F_2 - 0,379949F_3 + 0,742309F_4 \\ Z_4 = 0,896698F_1 - 0,038602F_2 - 0,102805F_3 + 0,073784F_4 \\ Z_5 = 0,946952F_1 - 0,060540F_2 - 0,049327F_3 + 0,111128F_4 \\ Z_6 = -0,303647F_1 - 0,514962F_2 + 0,422540F_3 - 0,375602F_4 \\ Z_7 = -0,265216F_1 + 0,304890F_2 + 0,611011F_3 + 0,159036F_4 \\ Z_8 = 0,969174F_1 + 0,034534F_2 + 0,033953F_3 + 0,072645F_4 \\ Z_9 = -0,226054F_1 + 0,768374F_2 + 0,121579F_3 + 0,291972F_4 \\ Z_{10} = 0,957864F_1 + 0,028662F_2 + 0,016465F_3 + 0,091079F_4 \\ Z_{11} = 0,951599F_1 + 0,010632F_2 + 0,040580F_3 + 0,112874F_4 \\ Z_{12} = 0,967848F_1 + 0,042048F_2 + 0,039556F_3 + 0,045604F_4 \\ Z_{13} = 0,678481F_1 - 0,031280F_2 + 0,457566F_3 - 0,016067F_4 \\ Z_{14} = -0,253973F_1 + 0,096838F_2 - 0,798011F_3 + 0,095963F_4 \\ Z_{15} = 0,117796F_1 + 0,353424F_2 + 0,228869F_3 + 0,778486F_4 \end{cases} \quad (1)$$

де Z_i – стандартизовані значення змінних X_i ; F_i – відповідні фактори.

Залежність значень головних компонент від значень залежних показників матиме наступний вигляд:

$$\begin{cases} F_1 = 0,122Z1 + 0,028Z2 + 0,052Z3 + 0,127Z4 + 0,134Z5 - 0,045Z6 - 0,039Z7 + \\ + 0,137Z8 - 0,032Z9 + 0,135Z10 + 0,134Z11 + 0,136Z12 + 0,094Z13 - 0,033Z14 + 0,018Z15 \\ F_2 = 0,089Z1 + 0,472Z2 - 0,173Z3 - 0,024Z4 - 0,036Z5 - 0,249Z6 + 0,166Z7 + \\ + 0,018Z8 + 0,397Z9 + 0,014Z10 + 0,004Z11 + 0,024Z12 - 0,005Z13 + 0,031Z14 + 0,155Z15 \\ F_3 = -0,099Z1 - 0,005Z2 - 0,248Z3 - 0,051Z4 - 0,019Z5 + 0,277Z6 + 0,343Z7 + \\ + 0,03Z8 + 0,036Z9 + 0,018Z10 + 0,032Z11 + 0,034Z12 + 0,282Z13 - 0,483Z14 + 0,092Z15 \\ F_4 = 0,149Z1 - 0,052Z2 + 0,434Z3 + 0,027Z4 + 0,052Z5 - 0,242Z6 + 0,154Z7 + \\ + 0,037Z8 + 0,238Z9 + 0,048Z10 + 0,062Z11 + 0,02Z12 + 0,003Z13 + 0,028Z14 + 0,526Z15 \end{cases} \quad (2)$$

Етап III. Сформовані узагальнюючі фактори F1, F2, F3, F4 дозволяють здійснити побудову математичних моделей залежності інноваційного розвитку РОС

від їх впливу. У якості залежних змінних Y використано такі показники: Y_1 – обсяг інноваційної продукції у 2012 р., млн. грн; Y_2 – освоєння інноваційних видів продукції у промисловості, 2012 р., найменувань; Y_3 – валова додана вартість по регіонах (у фактичних цінах, млн. грн., прогнозні значення на 2012 р. за методом Гольта) в результаті чого сформована загальна система індикаторів наявності й характеру взаємозв'язку між показниками, що характеризують інноваційний розвиток РОС, та головними компонентами (див. табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори наявності й характеру взаємозв'язку між показниками, що характеризують інноваційний розвиток РОС, та головними компонентами

Області	Y1	Y2	Y3	F1	F2	F3	F4
АР Крим	92.77	53	38667.7	-0,286349	-0,77282	-0,24791	-0,15400
Вінницька	37.15	75	29496.5	-0,578157	-0,53774	-0,66183	-0,32173
Волинська	105.78	8	17794.3	-0,464069	-0,95100	1,50470	0,35285
Дніпропетровська	302.27	164	130605.8	0,274457	0,20978	-0,74674	1,33394
Донецька	1390.24	171	151930	-0,091685	1,17567	-0,80363	0,95473
Житомирська	4.38	28	21780.5	-0,530817	-1,01648	-0,56590	0,49075
Закарпатська	0.95	11	18247.6	-0,510518	-1,29001	0,00829	-1,88464
Запорізька	997.9	446	44445.6	-0,080518	0,74474	1,27986	2,00920
Івано-Франківська	1451.09	156	26182.9	-0,314995	2,08645	0,51658	-2,64651
Київська	394.19	100	59090.4	0,092279	-0,42056	0,03097	-0,03474
Кіровоградська	39.24	59	20582.2	-0,482875	-0,01624	-0,13933	-0,36294
Луганська	1681.43	49	52610.2	-0,209008	1,93679	0,18063	0,07249
Львівська	512.8	115	52439.6	0,379284	-0,15412	1,51901	-0,72101
Миколаївська	74.74	61	27072	-0,496035	-0,26537	0,61963	1,35780
Одеська	498.13	108	61432.3	0,372524	-0,24615	-0,04934	-1,01585
Полтавська	1901.01	64	47538.8	-0,063832	2,05412	-1,01891	-0,08577
Рівненська	3.41	19	19030.8	-0,547517	-0,56267	1,08355	0,98141
Сумська	1480.57	378	23217	-0,110691	1,71115	0,08511	0,65324
Тернопільська	117.11	122	17103.4	-0,005485	-0,14226	2,44623	-0,63501
Харківська	1861.63	276	74826.3	1,065818	0,72731	-0,84138	-0,05119
Херсонська	191.36	95	18532.9	-0,500680	-0,15106	-0,39830	-0,19452
Хмельницька	1.93	27	23128.9	-0,554753	-0,38278	0,42018	0,70505
Черкаська	38.05	125	26416.6	-0,132098	-0,80419	-0,48561	-0,00086
Чернівецька	6.16	58	12523.5	-0,261739	-0,76797	-0,13420	-1,26196
Чернігівська	35.89	42	21408	-0,532137	-0,99396	-1,32328	0,76592
м.Київ	1292.44	580	225282.3	4,630244	-0,62006	0,12847	0,09756
м.Севастополь	7.62	13	9944	-0,060647	-0,55058	-2,40684	-0,40421

Етап IV. На основі покрокової регресії з даних таблиці 2 отримано наступний вигляд економетричної моделі, що описує зв'язок обсягу випуску інноваційної продукції з головними компонентами F1, F2, F3, F4:

$$\hat{Y}_1 = 537,79 + 264,8F_1 + 577,19F_2, \quad R^2 = 0,89. \quad (3)$$

Це означає, що збільшення обсягу випуску інноваційної продукції в регіонах України тісно пов'язане з факторами трансформаційні зміни РОС та їх впливу на економіку регіону (F1) та відповідності РОП та РП (F2). При чому, відповідність РОП та РП для збільшення обсягів інноваційної продукції на даному етапі розвитку промисловості в Україні в два рази більше впливає на результат, ніж вплив на економіку регіону трансформаційних змін РОС. Якісний перехід на наступний щабель розвитку дасть змогу збільшити обсяг інноваційної продукції в середньому по регіонах на 264,8 млн. грн. у випадку покращення функціонування РОС і на 577,19 млн. грн. при приведенні її до відповідності потреб промисловості у регіоні. Очевидно, що отримати такий приріст в кожному регіоні неможливо, так як значення є середнім, і особливо низькі результативні показники будуть у регіонів, які визначені нами, як регіони зі слабким розвитком РОС, але в загальному при вирівнюванні їх рівня розвитку, запропонованими раніше методами можна отримати ріст до вказаних прогнозних значень.

Також, на основі покрокової регресії отримано вигляд економетричної моделі, що описує зв'язок освоєння інноваційних видів продукції у промисловості з головними компонентами F1, F2, F3, F4:

$$\hat{Y}_2 = 126,04 + 103,5F_1 + 43,3F_2 + 33,73F_4, \quad R^2 = 0,71. \quad (4)$$

Звідси на освоєність інноваційної продукції найбільше впливає фактор трансформаційних змін РОС та його вплив на економіку регіону, меншою мірою промислове спрямування розвитку РОС в регіоні та інвестиційна складова розвитку регіону, а, отже, і його інвестиційна привабливість. В середньому при збільшенні інноваційного рівня розвитку РОС можна забезпечити зростання освоєності інноваційних видів продукції у промисловості на 103 одиниці, при приведенні до відповідності РОП та РП – на 43 одиниці та при збільшенні інвестиційної привабливості регіону – на 33 одиниці.

Зв'язок обсягу валової доданої вартості у регіонах з головними компонентами F1, F2, F3, F4 описується наступною економетричною моделлю:

$$\hat{Y}_3 = 47086,30 + 39714,06F_1, \quad R^2 = 0,74. \quad (5)$$

Модель (5) засвідчує, що значущим виявився тільки фактор трансформаційних змін РОС та їх вплив на економіку регіону і він суттєво впливає на розмір валової доданої вартості в регіоні. Причому інтенсифікація якісних трансформаційних змін, що забезпечить інноваційний розвиток РОС, збільшуватиме розмір валової доданої вартості в регіоні в середньому на 39714 млн. грн. на даний момент. Отже, інноваційний розвиток РОС напряду впливає на розвиток економіки регіону, на його віддаленість від сировинної моделі розвитку та наближеність до процесів створення високотехнологічного продукту в регіоні.

Отже, для того, щоб отримати ріст основних показників економічного розвитку регіонів (зокрема інноваційної складової й валової доданої вартості), а, отже, забезпечити зростання високотехнологічності створюваного продукту, необхідно підвищити показники перспективної якісної трансформації РОС, які в подальшому зможуть позитивно вплинути на розвиток економіки регіону. Ці показники напряду пов'язані з фактором інноваційного розвитку РОС. Покращення цих показників на граничні значення дасть змогу отримати річний приріст

показників валової вартості на 39714 млн. грн., обсягу інноваційної продукції на 264,8 млн. грн. та на 103 найменування освоєння інноваційних видів продукції в середньому по Україні. Враховуючи кластерний поділ за рівнем розвитку РОС, представлений вище в таблиці 1, обґрунтовано, що першочергово показники слід покращувати в областях першого та другого кластеру, тобто в регіонах високого та середнього розвитку РОС. Для областей, в яких визначено невідповідність розвитку РОП та РП, вкрай необхідно покращувати фактор F2.

Розроблено напрями поліпшення управління інноваційним розвитком РОС в інформаційному суспільстві, реалізація яких повинна спиратися на нові програми взаємодії бізнесу, науки й освіти, переймати основні моделі розвинутих країн у забезпеченні розвитку університетської освіти та бізнес-моделей підготовки креативних кваліфікованих кадрів і в той же час зберегти академічну науку та освітні традиції регіонів України. Розв'язання цього завдання повинно стати одним з головних завдань держави на сучасному етапі стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено новий напрям теоретико-методологічних досліджень формування і розвитку РОС, який базується на ідеї створення РОС, охоплює понятійно-термінологічний апарат, сформоване автором теоретичне підґрунтя, обґрунтовані нові моделі практичної реалізації розвитку РОС з урахуванням завдань впровадження в них інновацій, спрямованих на активізацію побудови інформаційного суспільства. У результаті виконання дисертаційної роботи отримано ряд теоретичних результатів і практичних здобутків, по яких зроблено наступні висновки:

1. Сформовано, розвинено і уточнено понятійно-термінологічний апарат теми дослідження, зокрема з'ясована в світлі регіональної економіки як науки змістовна сутність регіональної освітньої системи, котра розкривається як підсистема державної освітньої системи та відносно автономна система регіонального рівня з розвиненими підсистемами, функціональною спрямованістю та диференціацію в різних регіонах залежно від специфіки територіальної спеціалізації їх освітніх закладів. Розроблена структурна модель регіональної освітньої системи в рамках інституційно-функціонального підходу, яка дозволила генерувати нові знання про РОС. При цьому, уточнена структура регіональної економічної системи (побудована графічна модель структурованості суперсистеми «регіон», яка дозволила унаочнити базові напрями взаємовпливів регіональної освітньої системи та інших підсистем регіону) і обґрунтована структура регіональної освітньої системи. Виділено неперервну освіту як цементуючу ланку РОС та окреслено принципи її формування і функціонування. Уточнено властивості та принципи, пов'язані з цілями і функціями регіональних освітніх систем, які дозволили виявляти основні взаємовпливи регіональної освітньої системи з іншими підсистемами в суперсистемі «регіон».

2. Розроблено підходи до дослідження РОС як складних структурних утворень, суть яких полягає у конкретизації територіальної організації РОС, з одного боку, та простеженні поетапного протікання інноваційних процесів у таких системах, з іншого боку. Розкрита суть і мета інноваційного розвитку регіональної

освітньої системи і обґрунтовано необхідність дотримання часових і локалізаційних рамок впровадження інноваційних процесів в регіональні освітні системи на основі використання спеціально побудованих теоретичних та математичних моделей й оцінкою доцільності їх впровадження у сценарії розвитку. Розроблена модель інноваційного розвитку регіональної освітньої системи у вигляді схеми впливу та впровадження інновацій в основні її складові.

3. Здійснена поетапна (в розрізі аграрного, індустріального та сучасного, так званого, постіндустріального або інформаційного суспільства) оцінка теоретичної спадщини, важливої для розуміння ролі освіти як своєрідного «механізму» отримання знань, що дало можливість автору виявити особливості трансформації підходів до сутнісного розуміння освіти як «процесу» і як «продукту», обумовлених суттєвими часовими і просторовими змінами в зовнішньому середовищі, з одного боку, та трансформацією теоретико-методологічних підходів до визначення ролі освіти для окремої людини та суспільства в цілому, з іншого боку. Проаналізовано документи нормативно-правового регулювання освіти в Україні за різними управлінськими рівнями, в результаті чого виявлено їх недоліки та визначено пріоритетні заходи з удосконалення вітчизняного законодавства.

4. Виявлено специфіку і здійснено систематизацію факторних впливів на інноваційний розвиток РОС у контексті обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних засад дослідження. Встановлено потужність детермінацій розвитку РОС екзогенними глобалізаційним факторами, екзогенними факторами міждержавного характеру та ендогенними факторами й ознаковими групами. Доведено, що на даному етапі для РОС в Україні найбільш актуальними є детермінації глобальних та євроінтеграційних факторів.

5. Обґрунтовано, що освітні стандарти, які мають лягти в основу регламентації трансформацій РОС, повинні забезпечити ефективний поступ РОС на шляху їх інноваційних змін та розвитку інформаційного суспільства. На основі врахування нових потреб суспільства сформульовано рекомендації щодо уточнення стандартів та обґрунтована їх націленість на формування цілісної особистості, яка здатна вступати в продуктивні соціальні взаємодії, покращуючи в процесі власної діяльності не лише особистісний добробут, але й добробут суспільства.

6. Визначено, що пріоритетне місце в поліфакторній множинності впливів на інноваційний розвиток РОС повинно належати інформаційним технологіям, хоча в сучасних вітчизняних РОС використання ІТ характеризується високим рівнем проблемності. Необхідно розвивати матеріально-технічну базу ІТ у вигляді hardware, комунікаційну компоненту у вигляді засобів та ліній зв'язку, програмне забезпечення, підвищити рівень використання у навчальному процесі LCMS, які дозволяють брати активну участь у створенні оточення та засобів для навчання, дискутувати і централізовано обмінюватись матеріалами. Важливо нівелювати при використанні ІТ у РОС деструктивні наслідки їх впровадження та враховувати різноманітні аксіологічні аспекти.

7. Обґрунтована логічність трансформації РОС, що дало змогу сформулювати основну ціль трансформації РОС як оптимізацію їх стимулюючих впливів на загальний соціально-економічний розвиток регіону та на розвиток інших його підсистем та інші цілі, серед яких в числі найважливіших – подолання установки на

«підтримування» освіти з формуванням нового ідеологічного бачення «випередження» освітою інших суспільних змін, що є характерним для всіх розвинених країн. Сформульовані та обґрунтовані основні положення концепції трансформації регіональних освітніх систем в умовах переходу країни до інформаційного суспільства.

8. Здійснено оцінку змін у підсистемах РОС. Встановлено, що підсистеми дошкільної освіти в більшості регіонах України є в дисбалансованому стані, характеризуються негативними тенденціями розвитку, не відповідають вимогам сучасного суспільства, негативно впливають на розвиток всіх інших підсистем РОС. Виявлено деструктивні процеси розвитку регіональних загальноосвітніх підсистем, які не дозволяють їм вийти на якісно новий етап розвитку. Негативні трансформаційні процеси у підсистемах середніх спеціальних освітніх закладів РОС України обумовили їх нездатність задовольняти потреби роботодавців щодо кількості та якості робітничих кадрів, що обумовило втрату підсистемою середньої спеціальної освіти своїх позицій практично в кожній РОС України. Суперечливий розвиток підсистем вищої освіти в структурі РОС після здобуття незалежності в Україні, який обумовлений деструктивними трансформаційними процесами у цих підсистемах, загострив потреба в оптимізації підсистем закладів вищої освіти України у структурі РОС.

9. Здійснено оцінку існуючого стану та визначено інноваційні перспективи розвитку вітчизняних РОС за результатами соціологічного дослідження. Виявлено, що домінуюча частка респондентів вважає за необхідне здійснювати пріоритетний розвиток інформаційно-комунікаційного, інженерно-технічного і філологічного напрямків. Респонденти відзначили важливість підвищення якості навчання, подолання хабарництва та забезпечення працевлаштування молодих спеціалістів. При визначенні аксіологічних детермінант інноваційного розвитку РОС вони відобразили домінування матеріальних цінностей, готовність працювати під час навчання та в непривабливій сфері при достатньому розмірі заробітної плати, що пояснює демотивацію молоді до якісного здобуття знань у рамках вищої освіти.

10. Проведений кластерний аналіз дозволив на даному етапі виявити три типи регіонів України за рівнем розвитку РОС. При цьому, встановлена розбіжність по деяких областях між рівнем розвитку РОС та регіональної економіки, що засвідчує про недостатність детермінування економічних процесів освітньою сферою, яка є відірваною від них, а також про несистемність загального розвитку регіону та його невідповідність принципам сталості й вимогам суспільства знань. За розрахунками рівень розвитку РОС чотирьох областей (Волинська, Рівненська, Миколаївська та Хмельницька) є вищим за рівень їх економічного розвитку, і навпаки для таких двох областей як Чернівецька та Одеська, що підтверджує наявність дисбалансу між економікою регіону та підсистемою освіти.

11. Обґрунтовано економіко-математичну модель розвитку та розміщення навчальних закладів у РОС з оптимальним розподілом інвестиційних ресурсів. Для обґрунтування розвитку РОС запропоновано використовувати методи побудови математичних моделей на основі моделі В.Мілованова та конкурентної моделі Лоткі-Вольтерра, які описують процеси залучення абітурієнтів в галузеві вищі

навчальні заклади та конкуренцію за них, що в результаті позитивно впливає на галузеву структуру регіону та його конкурентоздатність.

12. Розвиток РОС вимагає урегульованості трансформаційних змін у напрямку чітких орієнтирів, встановлення яких мають забезпечити нові прогресивні концепції і моделі розвитку РОС, що базуються на забезпеченні органічного переходу до інформаційного суспільства з дотриманням принципів випереджувального типу. Він має бути спрямований на новітнє інформаційне наповнення навчального процесу та на впровадження в нього нових прогресивних технологій, насамперед віртуалізації навчання. Модернізація РОС в перспективі повинна мати випереджувальний характер порівняно з розвитком інших підсистем регіону і має відбуватися в умовах врахування нової парадигми науки в пріоритетних напрямках розвитку РОС. Реалізація таких напрямів має структуруватися на основні етапи модернізації освітнього процесу в висхідному напрямі в початковій та загальній, професійній, вищій і неформальній освіті. Варіанти перспективної модернізації системи освіти в Україні повинні реалізуватися лише при ревіталізації університетів на базі нових функцій та використанні компенсаційних механізмів, що дозволяли б отримувати від держави кошти при поверненні та відкритті власної справи чи знаходженні роботи в Україні.

13. Розроблено пропозиції щодо випуску кваліфікованих спеціалістів навчальними закладами регіону з задоволенням попиту його регіонального ринку праці. Запропоновано впроваджувати заходи, спрямовані на подолання інертності навчальних програм, нестачі висококваліфікованих педагогічних кадрів, браку фінансування для забезпечення освітнього процесу за новими технологіями тощо. Розроблено напрями та конкретні заходи підвищення конкурентоздатності освітньої системи України через подальший розвиток РОС.

14. Здійснено прогноз кількісних характеристик компонент системної реалізації інноваційного розвитку регіональних освітніх систем та розроблено напрями поліпшення управління інноваційним розвитком регіональних освітніх систем в інформаційному суспільстві. Досягнення таких показників повинно спиратися на нові програми взаємодії бізнесу, науки й освіти, переймати основні моделі розвинутих країн у забезпеченні розвитку університетської освіти та бізнес-моделей підготовки креативних кваліфікованих кадрів і в той же час зберегти академічну науку та освітні традиції регіонів України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку : монографія / А.В. Шевчук. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. – 463 с. (25,71 д.а.).

2. Шевчук А.В. Освіта в малих містах Карпатського регіону / Н.Р. Синюра-Ростун, А.В. Шевчук // Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. Кравців В.С. – Львів, 2013. – С. 190-203 (0,38 д.а.). *Особистий внесок: розроблено пропозиції розвитку та забезпечення неперервності освіти в малих містах Карпатського регіону (0,19 д.а.).*

3. Шевчук А.В. Інноваційна трансформація регіональних освітніх систем і розвиток соціально-демографічного потенціалу / А.В. Шевчук // Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 2. Соціально-демографічний потенціал / відп. ред. У.Я. Садова. – 2013. – С. 210-223 (0,31 д.а.).

4. Шевчук А.В. Інформаційний чинник регіональної інтелектуальної та освітньої міграції / А.В. Шевчук // Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : монографія / НАН України, Інститут регіональних досліджень; наук. ред. У.Я. Садова. – Львів, 2011. – С. 360-370 (0,55 д.а.).

5. Шевчук А.В. Активізація розвитку інноваційних процесів стягування в період трансформації територіальної організації дошкільної і шкільної освіти / Н.Р. Синюра-Ростун, А.В. Шевчук, Л.Т. Шевчук // Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н. проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – С. 56-69 (0,36 д.а.). *Особистий внесок: запропоновано шляхи розвитку інноваційних процесів стягування для вітчизняної системи освіти (0,12 д.а.).*

Статті в наукових фахових виданнях

1. Шевчук А.В. Впровадження нових інформаційних технологій в праці та освіті як фактор зниження міграційного навантаження / А.В. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах поліетнічного середовища регіону: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 6(80). – С. 140-144 (0,39 д.а.).

2. Шевчук А.В. Просторово-регіональна організація нових видів освітніх послуг з використанням інформаційних технологій / А.В. Шевчук // Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 5(79). – С. 99-106 (0,44 д.а.).

3. Шевчук А.В. Методичний підхід до виявлення територій «здорового життя» на основі задачі багатокритеріальної оптимізації / О.М. Мельник, А.В. Шевчук, І.Б. Шевчук // Вісник Львівської державної фінансової академії / голов. ред. Буряк П.Ю. – Львів: ЛДФА, 2010. – №18. – С. 271-279 (0,36 д.а.). *Особистий внесок: визначено регіональний аспект підходу до опису багатокритеріальної задачі оптимізації території проживання (0,18 д.а.).*

4. Шевчук А.В. Закономірність трансформації освіти та її роль в побудові інформаційного суспільства / А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2010. – №1. – С. 20-23 (0,48 д.а.).

5. Шевчук А.В. Оптимальний розподіл інвестиційних ресурсів в розвитку регіональних освітніх систем / А.В. Шевчук, І.Б. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2010. – Вип. 3 (83). – С. 331-338 (0,36 д.а.).

Особистий внесок: обґрунтування стратегії розподілу інноваційних ресурсів між освітніми закладами регіону (0,18 д.а.).

6. Шевчук А.В. Математична модель для опису процесу залучення абітурієнтів в галузеві вищі навчальні заклади / А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2011. – №5. – С. 142-146 (0,38 д.а.).

7. Шевчук А.В. Місце малих міст в регіональних освітніх системах та проблеми їх розвитку / А.В. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Малі міста регіону: діагностика соціально-економічного стану, посткризові завдання розвитку: зб. наук пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2011. – Вип. 4/90. – 2011. – С. 210-221 (0,39 д.а.).

8. Шевчук А.В. Порівняння неокласичних та еконофізичної моделей зростання міст / В.В. Козик, Ю.І. Сидоров, А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2011. – №7 [10]. – С. 105-112 (0,51 д.а.). *Особистий внесок: описано моделі розвитку міст відкритого типу (0,17 д.а.).*

9. Шевчук А.В. Неперервність освітнього процесу як стратегічна мета розвитку регіональних освітніх систем / А.В. Шевчук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 393-397 (0,47 д.а.).

10. Шевчук А.В. Нормативно-правове поле реалізації освітніх процесів у незалежній Україні / А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2011. – №4. – С. 180-186 (0,48 д.а.).

11. Шевчук А.В. Розвиток освіти України як фактор формування економіки знань / У.Є. Гузар, А.В. Шевчук // Сучасні тенденції економічної теорії і практики: світовий досвід та вітчизняні реалії: Зб. наук.-метод. праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2011. – С. 29-31 (0,42 д.а.). *Особистий внесок: визначено провідну роль освіти у формуванні економіки знань (0,21 д.а.).*

12. Шевчук А.В. Суть розвитку регіональних освітніх систем та відображення цього процесу в понятійно-термінологічному апараті економічної науки / А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2012. – №5 [15]. – С. 27-31 (0,5 д.а.).

13. Шевчук А.В. Математичні моделі і комп'ютерні симуляції як інструменти пошуку інноваційних шляхів розвитку вищої школи / А.В. Шевчук // Наука та інновації. – 2012. – Т. 8. – № 5. – С. 11-22 (0,68 д.а.).

14. Шевчук А.В. Роль освіти у поліпшенні якості життя населення / Н.В. Пука, А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий

журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2012. – №3 [13]. – С. 22-26 (0,44 д.а.). *Особистий внесок: визначено роль нових видів освітніх послуг, зокрема дистанційної освіти, в зростанні добробуту населення (0,22 д.а.).*

15. Шевчук А.В. Трансформація вищої освіти в Україні: ретроспективний аспект / А.В. Шевчук // Економічний часопис – XXI. 11-12(1), 2012. – С. 76-80 (0,39 д.а.).

16. Шевчук А.В. Інноваційний вектор стандартизації освіти з орієнтацією на нові потреби особистості та суспільства / А.В. Шевчук // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 32: У трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Частина 111. – С. 156-161 (0,44 д.а.).

17. Шевчук А.В. Взаємовплив розвитку регіональних освітніх систем та процесів модернізації економіки / А.В. Шевчук // Модернізація економічного розвитку регіону: [зб.наук.пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; ред. кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. Вип. 4 (96). – С. 288-296 (0,55 д.а.).

18. Шевчук А.В. Концепція трансформації регіональних освітніх систем: нові виклики інформаційного суспільства / А.В. Шевчук // Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. пр. / ред. кол. В.К. Мамутов, О.І. Амоша, А.Я. Берсуцький та ін.; гол. ред. А.Я. Берсуцький. – Донецьк: ДонУЕП, 2013. – №1. – С. 171-177 (0,47 д.а.).

19. Шевчук А.В. Мотиваційні механізми регулювання освітніх міграцій: в'їзний та виїзний аспекти / А.В. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Територіальні міграційні системи: теорія і практика: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 3 (101). – С. 275-282 (0,42 д.а.).

20. Шевчук А.В. Стандартизація освіти як важлива умова розвитку регіональних освітніх систем / А.В. Шевчук // Регіональна економіка. – 2013. – №1 (67). – С. 107-114 (0,41 д.а.).

21. Шевчук А.В. Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства / А.В. Шевчук // Економічний форум: науковий журнал, 2013. – №1. – С. 154-161 (0,39 д.а.).

22. Шевчук А.В. Факторні впливи цінностей та освіти у сфері підготовки кадрів / А.В. Шевчук // Проблеми економіки. – № 2. – 2013. – С. 206-211 (0,67 д.а.).

23. Шевчук А.В. Теоретичні підходи до сутнісного розуміння трансформації регіональних освітніх систем / А.В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІ «Інститут економіки, технологій і підприємства»; Гол. ред. Стельмащук А.М., д.е.н., проф. – 2013. – №4 [21]. – С. 150-155 (0,47 д.а.).

Статті в наукових фахових виданнях іноземних країн

1. Шевчук А.В. Проблемы развития систем образования малых городов Украины / А.В. Шевчук // Экономическая теория города: ключевые аспекты: Материалы Семинаров с международным участием / Пермский филиал ФГБУН

Института экономики УрО РАН / Отв. ред. А.Н. Пыткин. – Екатеринбург: Изд-во ФГБУН Института экономики УрО РАН, 2012. Выпуск XI. – С. 196-201 (0,41 д.а.).

2. Шевчук А.В. Концепция трансформации региональных образовательных систем: новые вызовы информационного общества / А.В. Шевчук // Моделирование в управлении организационно-экономическими системами: Материалы Семинаров с международным участием (Пермь, 21 марта 2013 г., 20 июня 2013 г., 19 сентября 2013 г., 7 ноября 2013 г.) / Пермский филиал ФГБУН Института экономики УрО РАН / Отв. ред. А.Н. Пыткин. – Екатеринбург: Изд-во ФГБУН Института экономики УрО РАН, 2013. – Выпуск XII. – С. 275-281 (0,46 д.а.).

3. Shevchuk A. Standartization of Education as Essential to the Development of Regional Educational Systems / A. Shevchuk // Economy and Sociology. IEFS. Chisinau, 2013. – №1. – P. 31-37 (0,43 д.а.).

4. Шевчук А.В. Подходы к обеспечению непрерывности образовательного процесса в региональных образовательных системах / А.В. Шевчук // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. Научный журнал. – №1 (72): Москва, 2013. – С. 177-184 (0,48 д.а.).

5. Шевчук А.В. Информационные технологии как стимулирующий фактор развития региональных образовательных систем / А.В. Шевчук // Перспективы науки и образования: электрон. науч.-практ. журн. – 2014. – №1. – URL: http://pnojurnal.files.wordpress.com/2014/02/pdf_140125.pdf. – С. 143-148 (0,46 д.а.).

Тези та матеріали конференцій

1. Шевчук А.В. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління соціально-економічним розвитком в умовах глобальних змін / О.М. Демидюк, А.В. Шевчук // Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін. Збірник матеріалів доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 22-23 жовтня 2009 року). Частина друга. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – С. 302-305 (0,18 д.а.). *Особистий внесок: визначено роль освіти в удосконаленні інформаційно-аналітичного забезпечення управлінням розвитку регіону (0,09 д.а.).*

2. Шевчук А.В. Інноваційні напрямки удосконалення організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком регіону / О.М. Демидюк, А.В. Шевчук // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: Матеріали підсумкової науково-практичної конференції за міжнародною участю. 30 жовтня 2009 року. У 2-х томах. – Т. 1. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – С. 280-282 (0,12 д.а.). *Особистий внесок: визначено роль освіти в удосконаленні механізму управлінням розвитку регіону (0,06 д.а.).*

3. Шевчук А.В. Проблеми збереження трудового потенціалу села / Р.С. Чорний, А.В. Шевчук // Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації: матеріали між нар. наук.-практ. Інтернет-конф. 9-10 грудня 2010 р. – Ч. 2. – Тернопіль: Крок, 2010. – С. 298-300 (0,14 д.а.). *Особистий внесок: визначено роль освіти у збереженні трудового потенціалу села (0,07 д.а.).*

4. Шевчук А.В. Рівні впровадження інноваційних процесів в регіональних освітніх системах / А.В. Шевчук // Регіональні виборчі процеси: теорія і практика: тези VII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. д-ра екон. наук,

проф. Л.А. Янковської. – Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2010. – С. 112-114 (0,16 д.а.).

5. Шевчук А.В. Нові методи спостереження за міграційними процесами з використанням інформаційних технологій / А.В. Шевчук // Україна в європейському просторі. Проблеми бізнесу, політики, права: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л.А. Янковської. – Львів: ЛУБП, 2010. – С. 265-266 (0,22 д.а.).

6. Шевчук А.В. Розвиток та активізація нових видів освітніх послуг з використанням інформаційних технологій / А.В. Шевчук // Збірник матеріалів V міжвузівської науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників (Львів, 2010 року). – Львів: Видавничий відділ Інституту підприємництва та перспективних технологій, 2010. – С. 311-312 (0,16 д.а.).

7. Шевчук А.В. Підходи до оцінки конкурентоспроможності вузів / А.В. Шевчук // Розвиток економічних і політико-правових систем України та інших країн Європи на початку XXI століття: тези VIII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.А. Янковської. – Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2011. – С. 109-111 (0,14 д.а.).

8. Шевчук А.В. Методи стратегічного планування збалансованості освітнього процесу на основі моделі EPSSim / А.В. Шевчук // Наукові дослідження: шлях від теоретичного пошуку до практичної реалізації. Матеріали Сьомої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції 29-30 листопада 2011 р. – Тернопіль: Тайп, 2011. – С. 65-67 (0,19 д.а.).

9. Шевчук А.В. Досвід України у формуванні нормативно-правового поля реалізації освітніх процесів / А.В. Шевчук // Наукова спадщина професора Злупка С.М. у світлі формування сучасної парадигми економічної науки в Україні. Матеріали Всеукраїнської Меморіальної наукової конференції (Львів, 29-30 вересня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 214-216 (0,43 д.а.).

10. Шевчук А.В. Інноваційний розвиток регіональних освітніх систем: концептуальна сутність та прикладні аспекти забезпечення / А.В. Шевчук // Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів і підприємств: Т 2. Регіон у системі пріоритетів стратегічного економічного розвитку; матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15-17 листопада 2012 року, м. Донецьк. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – С. 193-198 (0,21 д.а.).

11. Шевчук А.В. Девальвація цінностей як потужний гальмуючий фактор прогресивних трансформацій регіональних освітніх систем / А.В. Шевчук // Матеріали дев'ятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив» (Київ, 19-21 листопада 2012 р.). – Київ, 2012. – Ч. 2. – С. 52-55 (0,17 д.а.).

12. Шевчук А.В. Збереження інтересів України в умовах завдань ефективного відтворення освітніх систем країн Центральної і Східної Європи / А.В. Шевчук // Публічне управління та регіональна політика в країнах Центральної і Східної Європи. Збірник матеріалів науково-практичної конференції з міжнародною участю (Форос, 22 жовтня 2012 року). – Тернопіль: ТНЕУ. – 2012. – С. 260-263 (0,31 д.а.).

13. Шевчук А.В. Роль освіти в активізації соціально-економічного розвитку країни та регіонів / Є.І. Венгер, А.В. Шевчук // Економічна кібернетика – інженерія

економіки. Матеріали Одинадцятої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції 30-31 березня 2012 р. – Тернопіль: Тайп, 2012. – С. 70-71 (0,08 д.а.). *Особистий внесок: здійснено оцінку показників освіти на соціально-економічний розвиток регіонів (0,04 д.а.).*

АНОТАЦІЯ

Шевчук А. В. Інноваційний розвиток регіональних освітніх систем. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячено розробці та розвитку теоретико-методологічних засад формування та поглибленого вивчення регіональних освітніх систем та обґрунтуванню практичних завдань щодо їх подальшого розвитку. У роботі сформовано і розвинено понятійно-термінологічний апарат дослідження регіональних освітніх систем, їх трансформації, інноваційного розвитку, модернізації. Проаналізовано факторні детермінації інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства. З'ясовано аксіологічні передумови інноваційного розвитку регіональних освітніх систем та необхідність врахування нових потреб людини й суспільства при визначенні інноваційних стандартів освіти. Виявлено найбільш загрозливі тенденції інноваційного розвитку регіональних освітніх системи в площині впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтовано пріоритетні напрями та механізм адаптації зарубіжного досвіду розвитку освітніх систем до вітчизняних умов. Сформульовано ключові положення концепції трансформації регіональних освітніх систем в умовах переходу країни до інформаційного суспільства. Виявлено прикладні закономірності розвитку освіти в регіонах України на різних рівнях з використанням даних офіційної статистики та результатів соціологічного дослідження. Побудовано оптимізаційні моделі розподілу інвестицій та організації процесу залучення абітурієнтів у профільні вищі навчальні заклади в контексті забезпечення позитивного впливу на структурні зрушення регіональної економіки. Здійснено наукове обґрунтування основних підходів до забезпечення перспективної модернізації регіональних освітніх систем зі стимулюванням інтеграції освіти, науки і культури в інформаційному суспільстві. Окреслено перспективні напрями інноваційної трансформації регіональних освітніх систем в контексті виконання завдань розбудови інформаційного суспільства.

Ключові слова: регіональна освітня система, регіональна суспільна система, інноваційний розвиток регіональних освітніх систем, інформаційне суспільство, інформаційні технології в освіті, концепція трансформації регіональних освітніх систем, перспективна модернізація регіональних освітніх систем, інноваційні стандарти освіти.

АННОТАЦИЯ

Шевчук А. В. Инновационное развитие региональных образовательных систем. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – Развитие производительных сил и региональная экономика. – Черкасский государственный технологический университет, г. Черкассы, 2014.

Диссертационное исследование посвящено разработке и развитию теоретико-методологических основ формирования и углубленного изучения региональных образовательных систем и обоснованию практических задач по их дальнейшему развитию. В работе сформирован и развит понятийно-терминологический аппарат исследования региональных образовательных систем, их трансформации, инновационного развития, модернизации. Проанализированы факторные детерминации инновационного развития региональных образовательных систем в условиях построения информационного общества. Выявлено аксиологические предпосылки инновационного развития региональных образовательных систем и необходимость учета новых потребностей человека и общества при определении инновационных стандартов образования. Выявлены наиболее угрожающие тенденции инновационного развития региональных образовательных системы в плоскости внедрения информационно-коммуникационных технологий. Обоснованы приоритетные направления и механизм адаптации зарубежного опыта развития образовательных систем к отечественным условиям. Сформулированы ключевые положения концепции трансформации региональных образовательных систем в условиях перехода страны к информационному обществу, которая обобщает причины, вызовы, идейность и целевую ориентированность структурных изменений в образовании для формирования благоприятных предпосылок перехода к информационному обществу в части готовности населения генерировать новые знания, использовать информационные ресурсы при условии развития центров инновационной активности молодежи и научно-педагогических кадров. Выявлено прикладные закономерности развития образования в регионах Украины на различных уровнях с использованием данных официальной статистики и результатов социологического исследования. С применением экономико-математического инструментария построены оптимизационные модели распределения инвестиций и организации процесса привлечения абитуриентов в профильные высшие учебные заведения в контексте обеспечения положительного влияния на структурные сдвиги региональной экономики. Обоснованно величину и потребность изменения основных экономических индикаторов регионального развития для согласования с тенденциями трансформаций образовательной системы региона. Исходя из аналитических расчетов состояния развития региональных образовательных систем в Украине, осуществлено научное обоснование основных подходов к обеспечению их перспективной модернизации со стимулированием интеграции образования, науки и культуры в информационном обществе. Определены перспективные направления инновационной трансформации региональных образовательных систем в контексте выполнения задач развития информационного общества.

Ключевые слова: региональная образовательная система, региональная общественная система, инновационное развитие региональных образовательных систем, информационное общество, информационные технологии в образовании, концепция трансформации региональных образовательных систем, перспективная модернизация региональных образовательных систем, инновационные стандарты образования.

ANNOTATION

Shevchuk A.V. Innovative Development Of Regional Educational Systems. – Manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.05 – The development of productive forces and regional economy. – Cherkasy State Technological University, Cherkasy, 2014.

The dissertation research is devoted to the design and development of theoretical and methodological principles of formation and in-depth study of regional educational systems and substantiating of practical problems for their further development. The concepts and terminology research of regional educational systems, their transformation, innovation development, modernization in this thesis were formulated and developed. Factor analysis of the determination of regional innovation of education systems in terms of building the information society was analyzed. The axiological premise innovative development of regional educational systems and the necessary of changing needs of the person and of society in defining innovative educational standards were founded. The threatening tendencies innovative development of regional educational systems in the plane of the introduction of information and communication technologies was viewed. The priorities and mechanisms of adaptation of foreign experience of educational systems to domestic conditions were substantiated. The main transformation concepts of regional educational systems in terms of transition to the information society were formulated. The patterns of applied education in Ukraine's regions at different levels using official statistics and the results of sociological research were founded. The optimization model of distribution of investment and the process of attracting students in specialized higher education institutions in the context of the positive impact of structural changes in the regional economy was constructed. The scientific substantiation of the main approaches to ensuring the regional perspective of modernization of education systems with stimulating the integration of education, science and culture in the information society was made. The promising directions of innovative transformation of regional educational systems in the context of the tasks of information society were described.

Keywords: regional educational system, regional public system, innovative development of regional educational systems, information society, information technology in education, the concept of transformation of regional educational systems, perspective modernization of regional educational systems, innovative educational standards.

Підписано до друку 20.03.2014 р.
Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 2,26. Обл. вид. арк. 1,9
Тираж 100 прим. Зам № 168

ФОП Сумська О.А.
18000, м. Черкаси, вул. О.Дашковича, 39, к. 306.
Тел. (0472) 37-62-60.